

Հավելված

Հայաստանի Հանրապետության հանրային
ծառայությունները կարգավորող
հանձնաժողովի 2018 թվականի հուլիսի 18-ի №
289Լ որոշման

ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՅԻ ՆՈՐ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ԵՎ ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԷՆԵՐԳԻԱՅԻ ԱՌԵՎՏՐԻ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԻ

I. ՄՇԱԿՈՂ ՄԱՐՄԻՆԸ

1. Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքի և էլեկտրական էներգիայի առևտրի մեխանիզմների հայեցակարգը մշակվել է Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի (այսուհետ՝ Հանձնաժողով) և «Հաշվարկային կենտրոն» փակ բաժնետիրական ընկերության (այսուհետ՝ Շուկայի օպերատոր) կողմից՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Միջազգային զարգացման գործակալության ֆինանսավորմամբ և «Ար Թի Այ» (RTI) կազմակերպության կողմից իրականացվող «Ցածր արտանետումներով ռազմավարություն և մաքուր էներգիայի զարգացում Եվրոպայում և Եվրասիայում» ծրագրի խորհրդատուների աջակցությամբ:

II. ԱՄՓՈՓ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

2. Հայաստանի Հանրապետությունն էլեկտրաէներգետիկական շուկայի ամբողջովին կարգավորվող կառուցվածքից նախատեսվում է անցում կատարել շուկայի ազատականացված կառուցվածքի՝ աստիճանաբար ներդնելով մրցակցային շուկայի բաղադրիչներ: Այս անցումն առաջին հերթին պահանջում է հավասարակշռված մոտեցում մրցունակ շուկայի ներդրման հիմնական նախապայմանների ստեղծման նպատակով:

3. Սույն հայեցակարգն ամփոփում է Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի կառուցվածքի և էլեկտրական էներգիայի առևտրի մեխանիզմների՝ անցումային ժամանակահատվածի համար առաջարկվող մոտեցումները, որոնք պետք է հիմք հանդիսանան կարգավորող ենթաօրենսդրական ակտերի հետագա մշակման ու համապատասխան գործիքների ներդրման համար:

4. Սույն հայեցակարգով ներկայացվում են՝

- 1) էլեկտրաէներգետիկական շուկայի մասնակիցները, որոնք կարևոր դերակատարում կունենան էլեկտրական էներգիայի նոր շուկայի համակարգում.

- 2) էլեկտրաէներգետիկական անցումային շուկայի հիմնական սեզմենտները, որոնք ներառում են հզորության շուկան, էլեկտրական էներգիայի շուկան, հաշվեկշռման շուկան և համակարգային օժանդակ ծառայությունների շուկան (էլեկտրաէներգետիկական անցումային շուկայի զարգացման որոշ փուլերում այս սեզմենտները կարող են փոփոխվել)։
- 3) էլեկտրաէներգետիկական շուկայում սակագնային կարգավորումը։
- 4) էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ և մեծածախ շուկայի կանոնների և շուկայի մասնակիցների միջև կնքվող պայմանագրերի կարգավորմանն առնչվող խնդիրները։

III. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

5. Սույն հայեցակարգի նպատակն է անցումային ժամանակահատվածի համար սահմանել էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքի հիմնական բաղադրիչները, որոնք կապահովեն աստիճանաբար անցումը էլեկտրաէներգետիկական մրցունակ շուկային՝ ինչպես շուկայի մեծածախ, այնպես էլ մանրածախ հատվածում՝ ներառյալ սպառողների կողմից մատակարարի ընտրությունը։

6. Սույն հայեցակարգը նախադրյալներ է ստեղծում էներգետիկայի բնագավառի զարգացման ռազմավարության իրագործման, էլեկտրաէներգետիկական շուկայի բարեփոխումների իրականացման, ինչպես նաև այլ երկրների հետ էլեկտրական էներգիայի առևտրի խթանման համար։ Այն ենթադրում է նաև անհրաժեշտ աշխատանքներ՝ ուղղված Հայաստանի Հանրապետության էներգետիկայի բնագավառի օրենսդրության ներդաշնակեցմանը հարևան երկրների հետ՝ համահունչ Եվրամիության և Եվրասիական տնտեսական միության օրենսդրական կարգավորումների պահանջներին։

7. Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի աստիճանական ազատականացման համատեքստում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2017 թվականի հուլիսի 27-ի N°32 արձանագրային որոշման 10-րդ կետով արդեն իսկ հավանության է արժանացել Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական համակարգի էլեկտրաէներգիայի շուկայի ազատականացման և միջպետական առևտրի զարգացման միջոցառումների ծրագիր-ժամանակացույցը։ Այն հենվում է «Տարբերությունների վերլուծություն (GAP)», «Շուկայի մարտահրավերները և օրենսդրական խոչընդոտները» հաշվետվության, «Հայաստանի էլեկտրաէներգետիկական շուկայի հնարավոր նոր մոդելները» հաշվետվության, «Հայաստանի էլեկտրաէներգիա արտադրողների համար առաջարկվող սակագների կառուցվածք» հաշվետվության վրա և

համահունչ է «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքին:

IV. ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

8. Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկան մինչև վերջին տարիներն ամբողջությամբ կարգավորվում էր ինչպես մեծածախ, այնպես էլ մանրածախ հատվածներում: Էլեկտրաէներգետիկական շուկայի աստիճանական ազատականացման և այլ երկրների հետ էլեկտրական էներգիայի առևտրի խթանման ուղղությամբ, 2016 թվականից սկսած, արդեն իսկ կատարվել են առաջին քայլերը: Մասնավորապես, տարանջատվել են «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ին (այսուհետև՝ ՀԷՑ) տրամադրված էլեկտրական էներգիայի (հզորության) բաշխման լիցենզիայով նախատեսված մատակարարման և բաշխման գործառույթները՝ վերանայելով ՀԷՑ-ի կողմից վերջնական սպառողներին էլեկտրական էներգիայի վաճառքի բացառիկ իրավունքը, սահմանվել են էլեկտրական էներգիայի բաշխման ծառայության մատուցման սակագները, հաստատվել են էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի ժամանակավոր առևտրային կանոնները, որոնցով Շուկայի օպերատորի կողմից կանոնների համաձայն որակավորված ճանաչված սպառողների (այսուհետև՝ Որակավորված սպառող) համար ստեղծվել է հնարավորություն՝ իրենց սպառման պահանջարկի բավարարման համար էլեկտրական էներգիան գնել էլեկտրական էներգիայի բաշխման լիցենզիա ունեցող անձից (այսուհետև՝ Բաշխող)՝ կարգավորվող սակագներով կամ այլընտրանքային մատակարարից՝ պայմանագրային գնով, ինչպես նաև անձամբ ներկրել՝ ստանալով էլեկտրական էներգիայի ներկրման լիցենզիա:

9. Էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկան ամբողջությամբ մրցակցայինի վերափոխելու հնարավորությունները դեռևս մնում են սահմանափակ՝ Հայաստանի Հանրապետությունում էլեկտրական էներգիա արտադրող կայանների գների միջև առկա մեծ տարբերությունների պատճառով, և լիարժեք մրցակցային շուկայի ստեղծումն ավելի իրատեսական կարող է դառնալ տարածաշրջանային միասնական շուկայի ստեղծման պարագայում: Սակայն, մրցակցային շուկայի ստեղծման սահմանափակ հնարավորությունները ամենևին խոչընդոտ չեն շուկայի ազատական մոդելի անցման համար՝ հնարավորություն ընձեռելով էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկա մուտք գործելու ավելի մեծ թվով մասնակիցների: Ամեն դեպքում շուկայի կառուցվածքի փոփոխությունը ժամանակատար գործընթաց է, և դրա յուրաքանչյուր քայլում անհրաժեշտ է նկատի ունենալ սպառողների շահերի պաշտպանության առաջնահերթությունը:

V. ԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՎ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ

10. Էլեկտրաէներգետիկական շուկայի առաջարկվող կառուցվածքը միտված է ապահովելու նոր մասնակիցների մուտքը շուկա, ինչպիսիք են՝ էլեկտրական էներգիայի երաշխավորված մատակարարի լիցենզիա ունեցող անձը (այսուհետ՝ Երաշխավորված մատակարար) և էլեկտրական էներգիայի մատակարարման լիցենզիա ունեցող անձինք (այսուհետ՝ Մատակարար), էլեկտրական էներգիայի մեծածախ առևտրի լիցենզիա ունեցող անձինք (այսուհետ՝ Թրեյդեր) ու Որակավորված սպառողները, իսկ ավելի երկարաժամկետ հեռանկարում նաև լիարժեք մրցակցային պայմաններում գործող էլեկտրական էներգիա արտադրողները: Այս մասնակիցները ավելի ընդարձակ դերակատարում կստանան շուկայում էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի իրականացման համար՝ այդպիսով բարելավելով շուկայի լիկվիդայնությունը և ավելի մեծ ընտրության հնարավորություններ ընձեռելով ու ծառայություններ առաջարկելով ինչպես գնորդներին, այնպես էլ վաճառողներին: Նշված իրողությանը համապատասխան իրավական մեխանիզմների ապահովման նպատակով Հանձնաժողովը կհաստատի Շուկայի օպերատորի կողմից այլ լիցենզավորված անձանց հետ համագործակցության արդյունքում մշակված շուկայի նոր առևտրային կանոնները՝ մրցունակ շուկայի գործառույթների բարելավման համար: Կհստակեցվեն էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատորի ծառայության մատուցման լիցենզիա ունեցող անձի (այսուհետ՝ Համակարգի օպերատոր) և Բաշխողի հարաբերությունները, Շուկայի օպերատորի և էլեկտրական էներգիայի հաղորդման լիցենզիա ունեցող անձի (այսուհետ՝ Հաղորդող) դերերը, ինչպես նաև Երաշխավորված մատակարարի, Մատակարարների, Թրեյդերների ու Որակավորված սպառողների դերերը, որոնց կթույլատրվի էլեկտրական էներգիա գնել մեծածախ շուկայից: Միաժամանակ, կլրամշակվեն ցանցային կանոնները և պայմանագրաիրավական դաշտը՝ հստակ մեխանիզմներ ապահովելով շուկայի բոլոր մասնակիցների տեխնիկական փոխհարաբերությունների կանոնակարգման համար:

11. Շուկայի նոր կառուցվածքի պարագայում որոշ արտադրողներ հնարավորություն կունենան օգտագործելու իրենց շուկայական դիրքը՝ հաշվի առնելով առաջարկի և պահանջարկի ներկայիս կառուցվածքը: Եթե վերջիններս նման վարքագիծ դրսևորեն, ապա կստանան զգալի եկամուտներ, քան կարող էին ստանալ ամբողջությամբ կարգավորվող շուկայում, ինչի արդյունքում տեղի կունենա հավելյալ արժեքի փոխանցում սպառողներից արտադրողներին: Մինչև սակագնային կարգավորումից լիարժեք հրաժարվելը պետք է ապահովվի համապատասխան միջավայր մրցունակ շուկայի ստեղծման համար:

Անհրաժեշտ է շուկայի մշտադիտարկման ծրագիր, շուկան մշտադիտարկող մարմին և կանոններ՝ շուկայի տարբեր մասնակիցների գործողությունների վերահսկման և նրանց կողմից շուկայի կանոնների կատարումն ապահովելու համար:

12. Սույն հայեցակարգի ներքո առաջարկվող հզորության շուկայի ներմուծումը Համակարգի օպերատորին թույլ կտա սահմանել համակարգի հուսալիության ապահովման համար պահանջվող հզորության չափաքանակը և շուկայի կանոններով սահմանված կարգով գնորդների վրա դնել այդ հզորության գնման պատասխանատվությունը՝ ռացիոնալ և թափանցիկ մեթոդաբանության հիման վրա: Անցումային փուլում մրցակցային հիմունքներով գործող հզորության շուկայի ներդրումը իրատեսական չէ, ուստի այդ ընթացքում գները չեն սահմանվի գնորդների և վաճառողների գնային հայտերի հիման վրա: Փոխարենը՝ հզորության գները կշարունակի կարգավորել Հանձնաժողովը: Նախատեսվում է նաև, որ սկզբնական փուլում համակարգային օժանդակ ծառայությունների մեծ մասը կգնվի մի քանի արտադրողներից և Հաղորդողից՝ հաշվի առնելով վերջիններիս կողմից նման ծառայություններ տրամադրելու կարողությունը և արժեքը: Այս դեպքում ևս չի լինի գնային հայտերի հիման վրա համակարգային օժանդակ ծառայությունների գները որոշող շուկայական մեխանիզմ. դրանց գները ևս կկարգավորի Հանձնաժողովը: Նույն ժամանակ, սույն հայեցակարգում ներկայացվում է ուղիղ պայմանագրերի և օր-առաջ շուկաների գործառույթները: Նախատեսվում է, որ գնորդների և վաճառողների միջև առքուվաճառքի գործարքների մեծ մասը տեղի կունենա ուղիղ պայմանագրերի շուկայում՝ առնվազն ամսական կտրվածքով: Ակնկալվում է, որ որոշ քանակությամբ էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառք տեղի կունենա նաև օր-առաջ շուկայում, որտեղ գնորդների և վաճառողների գնային հայտերի հիման վրա կձևավորվեն էլեկտրական էներգիայի ժամային գները՝ «համընդհանուր քլիրինգային գնի» սկզբունքի կիրառմամբ: Վերջինս, կարելի է ասել, հանդես կգա նաև որպես առաջնային հաշվեկշռման շուկա գնորդների ու վաճառողների միջև կնքված ուղիղ պայմանագրերի համար՝ օր-առաջ շուկայում դրանց անհաշվեկշռությունների արտացոլման նպատակով: Այնուհետև, կլինի հաշվեկշռման մեկ այլ մեխանիզմ՝ օր-առաջ շուկայի և իրական ժամանակով գործարքների միջև տարբերությունների հաշվառման համար: Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքը անցումային ժամանակահատվածի համար գծապատկերով ներկայացված է սույն հայեցակարգի հավելվածում:

13. Մեծածախ շուկայում վաճառվող էլեկտրական էներգիայի սակագները կներառեն հզորության, էլեկտրական էներգիայի դրույթի, հաղորդման, համակարգային օժանդակ ծառայությունների, հաշվեկշռման, Համակարգի օպերատորի և Շուկայի օպերատորի

գործառույթների իրականացմանն առնչվող բաղադրիչները: Մանրածախ հասվածի սակագները, ի լրումն նշվածի՝ կներառեն նաև էլեկտրական էներգիայի բաշխման բաղադրիչը և Երաշխավորված մատակարարի գործառույթներին առնչվող ծախսերը: Ընդհանուր առմամբ, անհրաժեշտ է ներդնել ներկայիս սակագնային կարգավորման «ծառայության արժեքի» մոդելից մրցունակ գնագոյացմանն անցում կատարելու աստիճանական մեխանիզմ: Լիովին մրցունակ մեծածախ շուկայի կտրուկ անցումը կհանգեցնի որոշ սպառողների (հիմնականում բնակչության) համար էլեկտրական էներգիայի մատակարարման գների թռիչքի: Եթե էլեկտրական էներգիայի օր-առաջ շուկան օգտագործվի բոլոր գործարքների համար, որոշ ինֆրամարժինալ արտադրողներ (այն արտադրողները, որոնց փոփոխական ծախսերը ցածր են շուկայական քլիրինգային գնից) կստանան իրենց փոփոխական ծախսերը զգալիորեն գերազանցող եկամուտներ: Արդյունքում, սպառողները կվճարեն էականորեն ավելի շատ, քան վճարում են այժմ արտադրված էլեկտրական էներգիայի համար, և տեղի կունենա լրացուցիչ արժեքի փոխանցում սպառողներից արտադրողներին, ինչը կհանգեցնի բացասական արձագանքի: Սակագների սահմանման անցումային մեխանիզմը պետք է մշակվի զգուշորեն՝ ինչպես սպառողների, այնպես էլ վաճառողների շահերը լիարժեք հաշվի առնելու համար:

14. Մեծածախ շուկայի կանոնները պետք է համապատասխանեն «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի պահանջներին և հաշվի առնեն հաղորդման համակարգերի օպերատորների եվրոպական ցանցի (այսուհետ՝ ՀՀՕԵՑ) կանոնների և Եվրասիական տնտեսական միության օրենսդրության պահանջները: Մեծածախ շուկայի կանոնները կընդգրկեն այնպիսի բաղադրիչներ, ինչպիսիք են՝ մեծածախ էլեկտրաէներգետիկական շուկայի մասնակիցների գրանցման պայմանները, շուկայում առևտրի կանոնները, էլեկտրական էներգիայի ներկրման և արտահանման (տարանցման) կարգավորումները, ուղիղ պայմանագրերի կնքման ընթացակարգերը, վճարումները երաշխավորող կանոնները, օր-առաջ և հաշվեկշռման շուկաների գործունեության կարգավորումները, ինչպես նաև տվյալների պահպանման և թափանցիկությանն առնչվող պահանջները: Նմանապես, մանրածախ շուկայի կանոնները կընդգրկեն այնպիսի բաղադրիչներ, ինչպիսիք են՝ առևտրի կանոնները, էլեկտրական էներգիայի մատակարարման և Երաշխավորված մատակարարի ծառայությաններին ներկայացվող պահանջները, էլեկտրական էներգիայի բաշխման գործունեությանը ներկայացվող պահանջները, սպառողների կողմից մատակարարի փոփոխման սկզբունքները, վճարումները երաշխավորող կանոնները, ինչպես նաև

տվյալների պահպանման և թափանցիկության պահանջները: Սույն հայեցակարգում ներկայացվում են նաև հաղորդման և բաշխման ցանցային կանոնները, որոնք պետք է հենվեն ՀՀՕԵՑ-ի պահանջների հիման վրա, ինչպես նաև մանրաձախ և մեծաձախ առևտրի պայմանագրերի կառուցվածքը, լիցենզավորման կանոնները շուկայի տարբեր մասնակիցների համար, ներառյալ՝ Երաշխավորված մատակարարի, Մատակարարների և Թրեյդերների դեպքում:

15. Մինչև օր-առաջ շուկայի գործարկումը նպատակահարմար է փորձնականորեն մոդելավորել դրա ներդրման ազդեցությունը էլեկտրական էներգիայի արտադրության և սպառողական գների վրա: Օգտագործելով Շուկայի օպերատորի մոտ ներդրված համապատասխան սիմուլյացիոն ծրագիր՝ անհրաժեշտ կլինի իրականացնել էլեկտրական էներգիայի արտադրության մոդելավորում՝ կանխատեսելու համար, թե որ արտադրող կայանները կգտնվեն մարժինալ սահմաններում և տարվա ընթացքում ինչպիսին կլինեն յուրաքանչյուր ժամվա՝ օր-առաջ շուկայի քլիրինգային գները: Այդ տվյալների հիման վրա հնարավոր կլինի գնահատել արտադրողների եկամուտների փոփոխությունը, ինչպես նաև սպառողներին վաճառվող էլեկտրական էներգիայի գների վրա դրանց ազդեցությունը: Համակարգում պահանջվող հզորությունների սակագները և անհրաժեշտ հասույթը պետք է դիտարկվեն առանձին հաշվարկով՝ էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի ընթացքում առաջացող լրացուցիչ եկամուտները վաճառողների և գնորդների միջև հավասարակշռելու նպատակով:

VI. ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՅԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

16. «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքով նախատեսվում է շուկայի ներկայիս կառուցվածքից անցում կատարել ավելի ազատական կառուցվածքի, որի ներքո Թրեյդերներին, Մատակարարներին և Որակավորված սպառողներին կտրամադրվի էլեկտրաէներգետիկական շուկա մուտքի իրավունք: Օրենքը պահանջում է տարանջատել բաշխման և մատակարարման գործառույթները՝ առաջին յոթ տարիների ընթացքում Երաշխավորված մատակարարի գործառույթը ամբողջությամբ կարգավորվող ռեժիմի ներքո պատվիրակելով Բաշխողին: Ընդհանուր առմամբ, այն կառույցները, որոնք պարտականություններ և դերակատարում ունեն էլեկտրաէներգետիկական շուկայում,

բնութագրվում են որպես շուկայի մասնակիցներ և շուկային ծառայություններ մատուցողներ: Մասնավորապես՝

- 1) շուկայի մասնակիցները էլեկտրաէներգետիկական համակարգում գործունեություն ծավալող կազմակերպություններն են, որոնց գործունեությունը կարգավորվում է օրենսդրությամբ, ենթաօրենսդրական ակտերով, լիցենզիայի պայմաններով կամ համապատասխան պետություն-մասնավոր գործընկերության (այսուհետ՝ ՊՄԳ) պայմանագրերով, ինչպիսիք են էլեկտրական էներգիա արտադրողները՝ անկախ սեփականության ձևից, Թրեյդերները, Երաշխավորված մատակարարը, Մատակարարները, ինքնավար էներգաարտադրողները, սակագնային կարգավորման ենթակա և ոչ ենթակա սպառողները, այդ թվում՝ Որակավորված սպառողները:
  - 2) շուկային ծառայություններ մատուցողները բոլոր այն կառույցներն են, որոնք պատասխանատու են էլեկտրաէներգետիկական շուկայի մասնակիցների բնականոն գործունեությանն անհրաժեշտ ծառայությունների մատուցման համար՝ ապահովելով ոլորտի զարգացման պլանավորման և կառավարման, կարգավարման և հաշվեկշռման, համակարգային օժանդակ ծառայությունների մատուցման, էլեկտրական էներգիայի հաղորդման և բաշխման, ինչպես նաև շուկայի մեծածախ և մանրածախ հատվածներում էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի ծավալների հաշվառման և հաշվարկների կազմակերպման գործառնությունների իրացումը: Այդպիսիք են Համակարգի օպերատորը և Շուկայի օպերատորը, ինչպես նաև Հաղորդողը և Բաշխողը:
17. Մեծածախ շուկայի մասնակիցներն են՝

- 1) էլեկտրական էներգիա արտադրողները, որոնք առաջիկա առնվազն յոթ տարիների ընթացքում կդասակարգվեն հետևյալ խմբերում.
  - ա. էլեկտրական էներգիա արտադրողներ, որոնք ենթակա են սակագնային կարգավորման և միննույն ժամանակ կարող են գործել նաև մրցակցային գներով (այսուհետև՝ ԿԷԱ), մասնավորապես՝ հայկական ատոմային էլեկտրակայանը (այսուհետ՝ ՀԱԷԿ), Երևանի համակցված շոգեգազային ցիկլով 1-ին էներգաբլոկը (այսուհետ՝ Երևանի ՀՇԳՑԷ-1), «Հրազդանի էներգետիկ կազմակերպություն (ՀրազՁԷԿ)» բաց բաժնետիրական ընկերության Հրազդանի ջերմային էլեկտրակայանը (այսուհետ՝ ՀրազՁԷԿ), Սևան-Հրազդանյան հիդրոէլեկտրակայանների համալիրը:

- բ. էլեկտրական էներգիա արտադրողներ, որոնք գործում են ՊՄԳ պայմանագրերի շրջանակում և ենթակա են բացառապես սակագնային կարգավորման (այսուհետև՝ ՊԷԱ), մասնավորապես՝ Որոտանի հիդրոէլեկտրակայանների համալիրը, Երևանի համակցված շոգեգազային ցիկլով 2-րդ էներգաբլոկը (այսուհետև՝ Երևանի ՀՇԳՑԷ-2), «Մասրիկ-1» արևային էլեկտրակայանը, «Շնող» հիդրոէլեկտրակայանը.
- գ. փոքր հիդրոէլեկտրակայաններ (մինչև 30 ՄՎտ հզորությամբ) և էներգիայի վերականգնվող այլ աղբյուրների կիրառմամբ էլեկտրական էներգիա արտադրողներ (այսուհետև՝ ՎԷԱ), որոնք ունեն «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիք (ներկայիս տվյալներով սպասվում է, որ 2020 թվականին կլինեն նման 191 կայաններ՝ 360 ՄՎտ ընդհանուր հզորությամբ և 1035 ԳՎտժ միջին տարեկան արտադրությամբ).
- դ. շուկայում լիարժեք մրցակցային գներով էլեկտրական էներգիա արտադրողներ (այսուհետև՝ ՄԷԱ), որոնք են «ԳԱԶՊՐՈՍ ԱՐՄԵՆԻԱ» փակ բաժնետիրական ընկերության շոգեգազային ցիկլով էլեկտրական էներգիա արտադրող «Հրազդան-5» կայանը (այսուհետև՝ «Հրազդան-5» կայան), որի սակագինը թեև այս պահին կարգավորվում է, սակայն նման կարգավորումը հենվում է Հրազդան-5-ի սակագինը որպես սահմանային մեծություն ընդունելու սկզբունքի վրա, և արդյունքում «Հրազդան-5» կայանը դե ֆակտո գործում է շուկայական գնագոյացման մեխանիզմով՝ դե յուրե լինելով սակագնային կարգավորման ներքո: «Հրազդան-5» կայանը սակագնային կարգավորման դաշտից լիարժեք հանելը էապես կնպաստի շուկայի զարգացմանը: Այս խմբում են նաև ՎԷԱ կայանները, որոնց «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիքի ժամկետը սպառվել է (ներկայիս տվյալներով սպասվում է, որ 2020 թվականին կլինեն նման 27 կայաններ՝ 56 ՄՎտ ընդհանուր հզորությամբ և 156 ԳՎտժ միջին տարեկան արտադրությամբ) և չկարգավորվող (ազատ) գներով այլ արտադրողները (այս պահին, ըստ էության, երկու փոքր կոգեներացիոն կայաններն են, որոնք նաև ջերմային էներգիա են արտադրում):
- Ըստ էության ՄԷԱ կայանները կլինեն առաջինները, որոնք շուկայում կգործեն լիարժեք մրցակցության պայմաններում: Շուկայի նոր կառուցվածքը և առևտրի մեխանիզմը նպաստակ ունեն ապահովել շուկա լիարժեք մրցակցային

պայմաններով նոր ՄԷԱ կայանների մուտքը՝ մասնավոր ներդրումներ ներգրավելու նպատակով: Սակայն, սա չի նշանակում, որ միայն ՄԷԱ կայանները կկարողանան մրցակցային պայմաններով էլեկտրական էներգիա վաճառել: ԿԷԱ կայանները ևս, մեծաձախ շուկայի կարգավորվող հատվածում իրենց պայմանագրային պարտավորությունները կատարելուց հետո ազատություն կունենան չկարգավորվող (ազատ) գներով էլեկտրական էներգիա վաճառելու հարցում: Չի բացառվում նաև, որ ՀԱԷԿ-ը և Երևանի ՀՇԳՑԷ-1 կայանը որոշակի իրավիճակներում ունենան շուկայի կարգավորվող հատվածում չպահանջված էլեկտրական էներգիայի ավելցուկ և կարողանան այդ էլեկտրական էներգիան վաճառել չկարգավորվող (ազատ) գներով: Այս ամենը կախված կլինի պահանջարկի աճից, կառուցվածքից և կայանի աշխատանքի ռեժիմային փոփոխությունից, ինչպես նաև շուկայի կանոններով ԿԷԱ կայաններին տրված ազատություններից:

- 2) Երաշխավորված մատակարարը, որի դերն առաջին յոթ տարիների համար կստանձնի Բաշխողը՝ ՀԷՑ-ը, և որը կշարունակի ամբողջովին մնալ կարգավորման դաշտում նաև որպես Երաշխավորված մատակարար: Երաշխավորված մատակարարին կթույլատրվի էլեկտրական էներգիա գնել մեծաձախ շուկայում, ներկրել այն, ինչպես նաև ավելցուկը վաճառել շուկայի այլ մասնակիցներին՝ շուկայի կանոններով սահմանված ընթացակարգերով: Երաշխավորված մատակարարը կշարունակի ապահովել մեծաձախ շուկայում իր կողմից գնված էլեկտրական էներգիայի (հզորության) համար վճարումները՝ Հանձնաժողովի 2017 թվականի օգոստոսի 9-ի №344Ն որոշմամբ հաստատված էլեկտրաէներգետիկական մեծաձախ շուկայի ժամանակավոր առևտրային կանոններով սահմանված հատուկ հաշվի մեխանիզմով:
- 3) Մատակարարները, որոնք Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայում ներկայումս չեն գործում և ակնկալվում է, որ մուտք կգործեն աստիճանաբար՝ «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց ու շուկայի ազատական կառուցվածքին անցնելուց հետո: Մատակարարներին կթույլատրվի էլեկտրական էներգիա գնել մեծաձախ շուկայից և ինքնավար էներգաարտադրողներից, ներկրել այն, ինչպես նաև ավելցուկը վաճառել շուկայի այլ մասնակիցներին՝ շուկայի կանոններով

սահմանված ընթացակարգերով: Վերջիններս պարտավոր կլինեն Հանձնաժողովի կողմից սահմանված պայմանագրերի օրինակելի ձևերին համապատասխան ապահովել իրենց հետ մատակարարման պայմանագրեր կնքած սպառողների էլեկտրամատակարարումը.

- 4) Թրեյդերները, որին բնորոշ գործառույթներով ներկայումս գործում է միայն մեկ պետական ընկերություն («ԷՆԵՐԳԱԻՄՊԵՔՍ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն)՝ ունենալով էլեկտրական էներգիայի ներկրման լիցենզիա: Ակնկալվում է, որ շուկայի զարգացմանը զուգահեռ ի հայտ կգան նաև նոր մասնավոր Թրեյդերներ: Թրեյդերներին իրավունք կտրվի չկարգավորվող (ազատ) գներով էլեկտրական էներգիա գնել արտադրողներից և մեծածախ շուկայի այլ մասնակիցներից, այն արտահանել, ինչպես նաև ներկրել ու վաճառել մեծածախ շուկայում՝ շուկայի կանոններով սահմանված ընթացակարգերով: Այս համատեքստում հարկ է նշել, որ էլեկտրական էներգիան արտահանելու իրավունք կտրվի միայն էլեկտրական էներգիայի սպառման ներքին պահանջարկի բավարարման դեպքում, ինչի որոշման չափորոշիչները պետք է նկարագրվեն շուկայի կանոններում.
- 5) Որակավորված սպառողները, որոնց, «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի համաձայն՝ կրոնյա տրվի էլեկտրական էներգիա գնել մեծածախ շուկայում, ներկրել այն կամ ավելցուկը վաճառել շուկայի մյուս մասնակիցներին՝ շուկայի կանոններով սահմանված ընթացակարգերով: Ցանկացած սպառող կկարողանա ստանալ Որակավորված սպառողի կարգավիճակ՝ սեփական դիմումի հիման վրա, շուկայի կանոններով սահմանված չափանիշներին համապատասխանելու դեպքում: Ներկայումս, էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի ժամանակավոր առևտրային կանոնների համաձայն՝ միայն 6(10) կՎ և բարձր լարմամբ բաշխման ցանցին միացած սպառողները կարող են ստանալ Որակավորված սպառողի կարգավիճակ, եթե վերջինիս առևտրային հաշվառման համակարգը բավարարում է Հանձնաժողովի 2017 թվականի մայիսի 17-ի №161Ն որոշմամբ հաստատված էլեկտրաէներգետիկական համակարգի ցանցային կանոններով սահմանված չափանիշներին և գրանցված է Շուկայի օպերատորի կողմից: Թեև այս շրջանակն արդեն իսկ բավական ընդարձակ է, այն

աստիճանաբար էլ ավելի կարող է ընդարձակվել՝ ներառելով բոլոր արևտրային սպառողներին, լարման բոլոր մակարդակներում:

- 6) Ինքնավար էներգաարտադրող սպառողները (այսուհետ՝ ԻԷԱ սպառողներ), որոնք սեփական կարիքների բավարարման համար էլեկտրական էներգիա արտադրող իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձինք են և, ըստ էության, սպառողներ են: Միննույն ժամանակ, ԻԷԱ սպառողի տեղակայանքների դրվածքային հզորությունը չպետք է գերազանցի էլեկտրական էներգիայի իր սպառիչների տեղակայված ընդհանուր հզորությունը, բայց ոչ ավելի, քան 150 կՎտ-ը, ինչպես նաև 150 կՎտ դրվածքային հզորությամբ ԻԷԱ սպառողների կողմից էլեկտրական էներգիայի արտադրության գործունեությունը չի կարգավորվում արտադրության ժամանակահատվածում, իսկ արևային կայանների դեպքում՝ նաև կառուցման ժամանակահատվածում: Ընդ որում, մինչև 2022 թվականի հունվարի 1-ը նշված 150 կՎտ-ի փոխարեն թույլատրվում է մինչև 500 կՎտ հզորությամբ արևային կայանների կառուցումը ԻԷԱ սպառողների կողմից: «Էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն՝ ԻԷԱ սպառողների կողմից ՀԷՑ-ին և հակառակ ուղղությամբ մատակարարած էլեկտրական էներգիայի դիմաց վճարման ենթակա գումարների հաշվարկը կատարվում է ամսական, իսկ վերջնահաշվարկը՝ տարեկան կտրվածքով: Ըստ էության, ԻԷԱ սպառողները հնարավորություն ունեն իրենց կողմից արտադրած էլեկտրական էներգիայի ավելցուկը «պահեստավորելու» ՀԷՑ-ում և սպառելու այն ժամանակահատվածում, երբ սեփական պահանջարկն ավելի բարձր է տվյալ կայանի արտադրությունից: Սպառված և բաշխման ցանց լրացուցիչ առաքած էլեկտրական էներգիայի վերջնական հաշվեկշռումն իրականացվում է տարեկան արդյունքներով: Երբ սպառումը գերազանցում է արտադրությունը, ապա ԻԷԱ սպառողը վճարում է դրա համար Հանձնաժողովի կողմից սահմանված սակագների համաձայն, իսկ հակառակ դեպքում ՀԷՑ-ն է վճարում տվյալ ԻԷԱ սպառողին՝ տվյալ տիպի կայանի համար օրենքով սահմանված փոխհատուցման չափով: Այս մեխանիզմները հիմնականում կատարելագործվել և ամբողջականացվել են վերջին երկու տարիների ընթացքում: Վերը շարադրված ամբողջ գործիքակազմը բավական լուրջ խթաններ է պարունակում ԻԷԱ սպառողների զարգացման համար և Հայաստանի Հանրապետությունում 2018 թվականի ապրիլի 1-ի դրությամբ արդեն իսկ գործում են 306 ԻԷԱ սպառողներ, գումարային 3,4 ՄՎտ

հզորությամբ: «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի համաձայն՝ ԻԷԱ սպառողները կպահպանեն իրենց իրավունքը էլեկտրական էներգիան նույն պայմաններով «պուլիստավորելու» արդեն իսկ Երաշխավորված մատակարարի մոտ, ինչպես նաև վաճառելու Մատակարարներին կամ Թրեյդերներին՝ անուղակիորեն մասնակցելով ինչպես մեծածախ, այնպես էլ մանրածախ շուկաներում:

18. Մեծածախ շուկայի ծառայություններ մատուցողներն են՝

- 1) Համակարգի օպերատորը, որին կտրվի բացառիկ իրավունք և կպարտավորեցվի շուկայի մասնակիցներին մատուցելու էլեկտրաէներգետիկական համակարգում կարճաժամկետ պլանավորման ու կարգավարման, էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատիվ կառավարման, էլեկտրական էներգիայի հաղորդման ցանցի զարգացման պլանավորման և տարածաշրջանային էլեկտրաէներգետիկական համակարգերի հետ Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական համակարգի զուգահեռ աշխատանքի ապահովման ծառայությունները: Բացի այդ, Համակարգի օպերատորը կունենա լիցենզիայի պայմաններով և շուկայի կանոններով նախատեսված այլ ոչ բացառիկ գործառնությունների իրականացման իրավունքներ: Համակարգի օպերատորը արտադրողներին կարգավարելիս պարտավոր կլինի ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները էլեկտրական էներգիայի արտադրությունը և հաղորդումը նվազագույն ծախսերով ապահովելու համար՝ հաշվի առնելով «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով տրված էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիքները կամ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից ՊՄԳ պայմանագրերով ստանձնած պարտավորությունները.
- 2) Շուկայի օպերատորը, որին կտրվի բացառիկ իրավունք և կպարտավորեցվի շուկայի մասնակիցներին մատուցել հետևյալ ծառայությունները.
  - ա. էլեկտրաէներգետիկական շուկայի գործունեության կազմակերպում,
  - բ. էլեկտրաէներգետիկական շուկայի մասնակիցների հաշվառում,
  - գ. մեծածախ շուկայի մասնակիցների միջև պայմանագրերի և էլեկտրական էներգիայի (հզորության) արտահանման և ներկրման պայմանագրերի հաշվառման վարում,

դ. էլեկտրաէներգետիկական շուկայում կնքված պայմանագրերի, ինչպես նաև արտահանման և ներկրման պայմանագրերի համաձայն գնված և վաճառված էլեկտրական էներգիայի (հզորության) հաշվառում, փաստաթղթերի կազմում և մեծածախ շուկայի առևտրի մասնակիցներին և ծառայություններ մատուցողներին դրանց ներկայացում,

ե. լիցենզիայի պայմաններով և շուկայի կանոններով նախատեսված այլ ոչ բացառիկ գործառույթների իրականացման իրավունք:

Շուկայի օպերատորը այլ լիցենզավորված անձանց հետ համատեղ պետք է մշակի էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ և մանրածախ շուկայի առևտրային կանոնները՝ դրանք Հանձնաժողովի հաստատմանը ներկայացնելու նպատակով: Էլեկտրական էներգիայի, հզորության և համակարգային օժանդակ ծառայությունների ցանկացած մրցունակ գնման կազմակերպում պետք է կատարվի Շուկայի օպերատորի միջոցով:

3) Հաղորդողը, որը ներկայումս «Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» փակ բաժնետիրական ընկերությունն է (այսուհետ՝ ԲԷՑ) և գործում է Համակարգի օպերատորի լիակատար վերահսկողության ներքո: Համաձայն «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի՝ Հաղորդողին տրվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում էլեկտրական էներգիայի (հզորության) հաղորդման ծառայություն մատուցելու, հաղորդման ցանց կառուցելու (վերակառուցելու) իրավունք: Հաղորդողը պարտավոր է կատարել իր գործառույթները շուկայի կանոնների և կնքված պայմանագրերի համաձայն: Հաղորդողի, Համակարգի օպերատորի, Շուկայի օպերատորի և մեծածախ շուկայի մասնակիցների հարաբերությունները կկարգավորվեն շուկայի կանոններով և պայմանագրերով:

4) Բաշխողը՝ ներկայումս ՀԷՑ-ը, որը ծառայություններ է մատուցում մեծածախ շուկայի այն մասնակիցներին, որոնք միացված են բաշխման ցանցին: Բաշխողը կշարունակի իր ծառայությունների մատուցումը շուկայի կանոնների և կնքված պայմանագրերի համաձայն:

19. Մանրածախ շուկայի մասնակիցներն են՝

1) Երաշխավորված մատակարարը, որը ամբողջովին կլինի Հանձնաժողովի կարգավորման դաշտում և էլեկտրական էներգիա կմատակարարի բոլոր սպառողներին, որոնք չեն օգտվում Մատակարարների ծառայություններից, կամ որոնց Մատակարարն էլեկտրական էներգիա չի մատակարարում՝ տվյալ

սպառողից անկախ պատճառներով: Այդ սպառողների կազմում կլինեն նաև խոցելի սպառողները, որոնք այլ մատակարար ընտրելու հնարավորություն չեն ունենա: Երաշխավորված մատակարարը և վերջինիս սպառողները մատակարարման պայմանագրեր կկնքեն Հանձնաժողովի կողմից սահմանված պայմանագրի օրինակելի ձևին համապատասխան:

- 2) Մատակարարները, որոնք մուտք կգործեն մանրածախ շուկա աստիճանաբար՝ «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց և շուկայի ազատական կառուցվածքին անցնելուց հետո՝ հնարավոր դարձնելով մանրածախ մրցակցությունը:

20. Մանրածախ շուկայի ծառայություն մատուցողն է Բաշխողը՝ ՀԷՑ-ը, որը կշարունակի իր գործունեությունը որպես միակ բաշխման ծառայություն մատուցող անձ՝ Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում իր ծառայությունները մատուցելով մանրածախ շուկայի մասնակիցներին և ամբողջությամբ մնալով Հանձնաժողովի կարգավորման դաշտում՝ «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի, էլեկտրական էներգիայի բաշխման լիցենզավորված գործունեություն իրականացնելու լիցենզիայի պայմանների, ինչպես նաև շուկայի կանոնների ու կնքված պայմանագրերի շրջանակներում:

ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՅՈՒՄ ԱՌԵՎՏՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ

21. Էլեկտրաէներգետիկական շուկայում առևտրի կազմակերպման մեխանիզմները շուկայի նոր կառուցվածքի համար պետք է ներկայացնեն շուկայի տարբեր սեգմենտների և դրանցից յուրաքանչյուրում առևտրի իրականացման այն գործիքակազմը, որը հնարավորություն կընձեռի աստիճանաբար անցնելու լիարժեք մրցակցային շուկայի՝ առանց անցումային ժամանակահատվածում գնային ցնցումներ առաջացնելու: Նման աստիճանական անցումը անհրաժեշտ է, քանի որ առաջարկի և պահանջարկի ներկայիս բնութագրերով, այս փուլում, Հայաստանի Հանրապետությունում հնարավոր չէ մեծածախ շուկայում արդյունավետ մրցակցությունը: Էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքի համար առաջարկվող շուկայի սեգմենտները և առևտրի մեխանիզմներն են՝

- 1) հզորության շուկա.

ա. այն նախատեսված է ինչպես կարճաժամկետ, այնպես էլ երկարաժամկետ հատվածում ապահովելու սպառողների պահանջարկին համապատասխանող արտադրական հզորությունների առկայությունը: Էլեկտրաէներգետիկական

համակարգում արտադրական հզորությունները պլանավորում են սպառողների պահանջարկի պիկը ծածկելու համար և հնարավոր է նաև, որ այդ հզորությունները տարվա որոշակի ժամանակահատվածում չօգտագործվեն էլեկտրական էներգիայի արտադրության նպատակով: Անկախ այդ հանգամանքից, համակարգում անհրաժեշտ է ունենալ բավարար քանակի արտադրական հզորություններ՝ պիկային բեռի բավարարման, ինչպես նաև վթարային իրավիճակներում սպառողների էլեկտրական էներգիայի մատակարարման սահմանափակումներից խուսափելու համար: Հարկ է նաև նկատի ունենալ, որ անհրաժեշտ հզորությունը կարող է ապահովվել ինչպես արտադրողների կողմից՝ դրանք մշտապես պատրաստ պահելու միջոցով, այնպես էլ սպառողների կողմից՝ պահանջարկի կառավարման արդյունքում՝ նվազեցնելով պիկային կամ վթարային իրավիճակներում վերջիններիս անհրաժեշտ հզորությունը:

- բ. Հայաստանի Հանրապետությունում սպառողների պահանջարկի բավարարման համար անհրաժեշտ արտադրական հզորությունների կազմի և քանակի որոշման ներկայիս մեխանիզմն էական կատարելագործման կարիք ունի: Սպառողների պահանջարկի բավարարման համար անհրաժեշտ արտադրական հզորությունների որոշման համար բազմաթիվ համակարգերում կիրառվում է «հզորության պահուստի մարժայի» գաղափարը: Համակարգի հուսալիության պլանավորման համար սովորաբար գնահատվում է երկու ասպեկտ՝ ռեսուրսների համապատասխանությունը և էլեկտրաէներգետիկական համակարգի անվտանգությունը: Ռեսուրսների համապատասխանությունը պլանավորման և հավանականության վրա հիմնված հասկացություն է: Համակարգը համարվում է ռեսուրսներին համապատասխանող, եթե արտադրության և հաղորդման առկա ենթակառուցվածքներով սպառողների կանխատեսվող պահանջարկը բավարարելու հավանականությունը առնվազն հավասար է համակարգի համար սահմանված «ստանդարտին»: Որպես կանոն, յուրաքանչյուր համակարգի համար այդ «ստանդարտը» հաշվարկում և հաստատում է Համակարգի օպերատորը: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում այդ «ստանդարտը» կոչվում է «բեռի կորստի կանխատեսման գործակից», որը սովորաբար կազմում է 0,1, այսինքն՝ բեռի հարկադրված անջատման հավանականությունը կազմում է տարեկան 0,1 օր կամ ավելի պակաս: Տվյալ

«ստանդարտն» ըստ էության սահմանում է, թե Համակարգի օպերատորը պիկի ժամանակ առկա բեռից որքան ավել հզորություն պետք է գնի՝ համակարգի հուսալիությունն ապահովելու համար: Այս «ստանդարտը» հայտնի է նաև որպես «հզորության պահուստի սահմանային մարժայի» պահանջ: Անվտանգությունը շահագործման առանձնահատկություններից բխող հավանականային բնորոշում ունեցող հասկացություն է, որը հաշվի է առնում հուսալիության առումով զգալի անբարենպաստ հետևանքներ ունեցող հավանական միջադեպերը, երբ համակարգը պլանավորված է և շահագործվում է այնպես, որ կարողանա շարունակել պահանջարկի ապահովումը նույնիսկ նման միջադեպերի դեպքում: Դրանք անվանվում են N-1 կամ N-1-1 կամ N-2, և այլն, որտեղ N-ը համակարգի բաղադրիչների թիվն է, իսկ N-1 պահանջը՝ համակարգի կարողությունը առանձին խափանումների դեպքում (օրինակ, գեներատորի խափանումները, հաղորդման ցանցում խափանումները) շարունակելու իր բնականոն աշխատանքը՝ առանց ջերմային, լարման կամ կայունության հարաչափերը խախտելու: Նշված ցուցանիշների՝ Հայաստանի Հանրապետության էներգահամակարգում ներդրման համար անհրաժեշտ է կատարել համապատասխան հաշվարկներ և մշակել կարգավորումներ, որոնք կիրականացվեն շուկայի նոր կառուցվածքի ներդրմանը զուգահեռ: Արդյունքում, Համակարգի օպերատորը անհրաժեշտ պարբերականությամբ կսահմանի համակարգի հուսալիության և անվտանգության ցուցանիշներին համապատասխանող հզորությունների պահանջը, ինչը կնպաստի շուկայում գնորդների կողմից պարտադիր վճարման ենթակա հզորությունների կազմի հստակեցմանը՝ կարժամկետ հեռանկարում, ինչպես նաև նոր արտադրական հզորությունների կառուցման անհրաժեշտության որոշմանը և պլանավորմանը՝ երկարաժամկետ հեռանկարում:

գ. մրցունակ հզորության շուկաներում գնագոյացումն իրականացվում է տարբեր մեխանիզմներով: Որոշ շուկաներում անհրաժեշտ հզորությունների ընտրության աճուրդները տեղի են ունենում տարեկան կտրվածքով, իսկ մյուսներում՝ ամսական: Որոշ շուկաներ ունեն ֆորվարդային բաղադրիչ, որտեղ հզորությունը գնվում է երեք տարի առաջ, իսկ մյուսներում այն իրական ժամանակում գործող շուկա է: Սակայն բոլոր դեպքերում գնագոյացումը տեղի է ունենում գնորդների և վաճառողների առաջարկած գնային հայտերի հիման

վրա: Որոշ շուկաներում կիրառվում է «պահանջարկի կորի» գաղափարը, որով անհրաժեշտ պահանջարկը գերազանցող հզորության ավելցուկը գնվում է, սակայն աստիճանաբար նվազող գնով: Սա արվում է գնի հավանական տատանումների հավասարակշռման նպատակով, երբ հաջորդ ժամանակահատվածի համար սպասվում է պահանջարկի էական աճ կամ գործող հզորությունների շահագործումից հանում: Նոր, դեռևս չկառուցված կայանները ևս մասնակցում են նման աճուրդներին: Որոշ շուկաներում մեծ դերակատարում ունի նաև պահանջարկի կառավարումը: Այնուամենայնիվ, անցումային փուլի ընթացքում չի ակնկալվում, որ Հայաստանի Հանրապետությունում կստեղծվի գնորդների և վաճառողների գնային հայտերի վրա հիմնված հզորության մրցակցային շուկա:

- դ. սակագնային կարգավորման առումով հարկ է նաև նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում բոլոր խոշոր արտադրողներն ամբողջությամբ փոխհատուցում են իրենց հաստատուն ծախսերը՝ վճարվող հզորության դրույքի միջոցով: Հաստատուն ծախսերը ներառում են հաստատուն շահագործման և սպասարկման ծախսերը, ինչպես նաև իրականացված ներդրումների նկատմամբ հաշվարկվող մաշվածության և շահույթի 50%-ը.
- ե. նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայիս ՊՄԳ պայմանագրերի ներքո արդեն իսկ պարտավորվել է որոշ արտադրողների վճարել հզորության համար, իսկ սակագների ներկայիս կառուցվածքը հզորության վճարներ է նախատեսում նաև մնացած խոշոր արտադրողների դեպքում, ինչպես նաև այն, որ միայն էլեկտրական էներգիայի շուկայի դեպքում արտադրողների ստացած եկամուտները կարող են բավարար չլինել դրանց հաստատուն ծախսերը ծածկելու համար, շուկայի նոր կառուցվածքում նպատակահարմար է առանձին հզորության և էլեկտրական էներգիայի շուկաների ներդրումը՝ միայն էլեկտրական էներգիայի շուկայի կառուցվածքին անցնելու փոխարեն: Լավ կազմակերպված հզորության շուկան Հայաստանի Հանրապետությունում համապատասխան գնային ազդակներ կհաղորդի շուկայի նոր մասնակիցներին՝ օգնելով զարգացնել ինչպես նոր արտադրական ռեսուրսներ, այնպես էլ խուսափել գոյություն ունեցող արտադրական ռեսուրսները շահագործումից վաղաժամկետ հանելու խնդրից: Միաժամանակ հզորության և էլեկտրական էներգիայի օր-առաջ շուկայում եկամուտներ ստանալու հնարավորությունը ավելի կայուն միջավայր

կապահովի շուկա ՄԷԱ կայանների մուտքի համար՝ ֆինանսապես կենսունակ դարձնելով վերջիններիս ծրագրերը՝ առանց ՊՄԳ պայմանագրերով տրվող երաշխիքների և այլ լրացուցիչ խրախուսող մեխանիզմների: Մա չափազանց կարևոր է զարգացող երկրների համար՝ շուկայում մասնավոր ներդրումներ գրավելու առումով:

գ. այսպիսով, առաջարկվում է նախ ներդնել Համակարգի օպերատորի կողմից սպառողների պահանջարկի բավարարման համար անհրաժեշտ հզորությունների ընտրության մեխանիզմը և այդ արտադրողներին ներառել հզորությունների տարեկան կարգավորվող շուկայում՝ փոխհատուցելով վերջիններիս հաստատուն ծախսերը Հանձնաժողովի կողմից սահմանվող հզորության վճարների միջոցով՝ միաժամանակ մեծածախ շուկայի բոլոր մասնակիցներից, բացի Թրեյդերներից, պարտադիր գանձելով համարժեք հզորության վճարներ: Հզորության շուկայի դեպքում որպես առանձնահատկություն անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ ՊԷԱ կայանները ուղիղ պայմանագրեր կկնքեն միայն Երաշխավորված մատակարարի հետ, ինչը կնշանակի որ վերջիններիս հզորությունները հասանելի չեն լինի մեծածախ շուկայի մյուս մասնակիցներին:

2) Էլեկտրական էներգիայի շուկա, որն, ըստ էության, գնորդների և վաճառողների միջև էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի տարբեր մեխանիզմների ամբողջությունն է: Հայաստանի Հանրապետության պարագայում այն բաղկացած կլինի տարբեր սեգմենտներից: Առաջինը դա ուղիղ պայմանագրերի շուկան է, որն իր հերթին անցումային ժամանակահատվածում կունենա կարգավորվող և չկարգավորվող բաղադրիչներ: Այս շուկայում ուղիղ պայմանագրերով ամրագրված էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի քանակների և ակնկալվող սպառման միջև շեղումների դեպքում կողմերը ավելցուկը և պակասորդը կգնեն և կվաճառեն օր-առաջ շուկայում կամ հաշվեկշռման շուկայում: Իսկ օր-առաջ շուկայի և իրական ժամանակում առքուվաճառքի ծավալների միջև բոլոր փաստացի շեղումների՝ անհաշվեկշռային առևտուրը, կիրականացվի հաշվեկշռման շուկայում՝ ընտրված մեխանիզմի ներքո: Էլեկտրական էներգիայի շուկայի նշված սեգմենտների հայեցակարգային նկարագրերն են՝

ա. ուղիղ պայմանագրերի շուկայում կկնքվեն գնորդների և վաճառողների միջև էլեկտրական էներգիայի հիմնական գործարքներն անցումային շրջանում՝ կարգավորվող և չկարգավորվող (ազատ) գներով: Մա ևս անցումային

մեխանիզմի առանձնահատկություն է, քանի որ, երբ արտադրողը ուղիղ պայմանագիր է կնքում գնորդի հետ, ապա իր արտադրած էլեկտրական էներգիայի գինը կարգավորվում է պայմանագրով: Ուղիղ պայմանագրերի շուկայում սկզբնական փուլում հիմնական գնորդը կլինի Երաշխավորված մատակարարը (ՀԷՑ), որն այժմ էլեկտրական էներգիա է մատակարարում բոլոր մանրածախ սպառողներին: Խոշոր սպառողներից որոշները՝ ստանալով Որակավորված սպառողի կարգավիճակ, կլինեն առաջինները, որ ուղիղ պայմանագրեր կկնքեն մեծածախ շուկայից էլեկտրական էներգիա գնելու համար, քանի որ Մատակարարների և Թրեյդերների շուկա մուտքի համար որոշակի ժամանակ կպահանջվի: Վերջիններս մինչև շուկա մուտք գործելը կցանկանան գործնականում տեսնել էլեկտրական էներգիայի առևտուր իրականացնելու իրական հնարավորությունները և գնահատել գործունեություն սկսելու հետ կապված ռիսկերը: Ակնկալվում է, որ ուղիղ պայմանագրերը կկնքվեն առնվազն մեկ ամիս ժամանակահատվածի համար՝ կարգավորվող հատվածում, սակայն կլինեն նաև տարեկան կամ ավելի երկարաժամկետ պայմանագրեր՝ չկարգավորվող հատվածում: Ուղիղ պայմանագրերը կներառեն դրույթներ առքուվաճառքի առարկա էլեկտրական էներգիայի գնի, քանակի, առաքման կետի և այլ կատարողական ցուցանիշների մասին: Պայմանագրով ամրագրված առքուվաճառքի քանակի և ակնկալվող սպառման միջև շեղումների դեպքում կողմերը ավելցուկը և պակասորդը կգնեն և կվաճառեն օր-առաջ շուկայում: Իսկ օր-առաջ շուկայի և իրական ժամանակում առքուվաճառքի ծավալների միջև բոլոր փաստացի շեղումների՝ անհաշվեկշռությունների առևտուրը կիրականացվի Հաշվեկշռման շուկայում: Արտադրողներն անցումային շրջանում կբաժանվեն չորս հիմնական խմբերի՝ ինչպես ներկայացված է սույն հայեցակարգի 17-րդ կետի 1-ին ենթակետում, և դրանցից նախանշված մասը կմասնակցի նաև հզորության շուկայում: Հզորության շուկայում մասնակցող արտադրողների գները, ինչպես արդեն նշել ենք, կշարունակի կարգավորել Հանձնաժողովը կամ կգործեն ՊՄԳ պայմանագրերի շրջանակում ամրագրված գները: Հզորության շուկայում մասնակցող արտադրողները կպարտավորվեն նաև ուղիղ պայմանագրերի շուկայի կարգավորվող հատվածում Հանձնաժողովի սահմանած սակագներով էլեկտրական էներգիա վաճառել իրենց հզորության համար վճարող գնորդներին: Սկզբնական շրջանում ուղիղ պայմանագրերի շուկայում

կվաճառվի կանխատեսվող էլեկտրական էներգիայի արտադրության առնվազն 90%-ը, իսկ մնացած մասը կթույլատրվի վաճառել օր-առաջ շուկայում: Հանձնաժողովը պետք է սահմանի, թե ուղիղ պայմանագրերի շուկայի կարգավորվող հատվածում որքան էլեկտրական էներգիա կարող է վաճառել յուրաքանչյուր ՎԷԱ կայան: Բացի այդ, առանձին անցումային մեխանիզմ պետք է նախատեսվի Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հետ ՊՄԳ պայմանագրեր կնքած ՊԷԱ կայանների համար: Այդ մեխանիզմը պետք է վերաբերի նաև «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիք ունեցող ՎԷԱ կայաններին: Անցումային մեխանիզմի անհրաժեշտությունը կապված է այն հանգամանքի հետ, որ նշված երկու խմբերի արտադրողներին նոր պայմաններով շուկա մուտքի և լրացուցիչ ռիսկեր վերցնելու պահանջը կարող է հանգեցնել Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հետ վերջիններիս կնքած ՊՄԳ պայմանագրերի վերանայմանը կամ դադարեցմանը՝ համապատասխան իրավական և ֆինանսական հետևանքներով: Նույնը վերաբերում է «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիք ունեցող ՎԷԱ կայաններին, որոնք կարող են նման որոշումը բողոքարկել դատարանում՝ պահանջելով հնարավոր ֆինանսական կորուստների ամբողջական փոխհատուցում: Նկարագրված ռիսկերից գերծ մնալու համար առաջարկվում է, որ ՊԷԱ և «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիք ունեցող ՎԷԱ կայանների հետ էլեկտրական էներգիայի գնման ուղիղ պայմանագրեր կնքի բացառապես Երաշխավորված մատակարարը, և նույն ժամանակ սահմանափակվի նման արտադրողների՝ այլ գնորդներին հզորություն կամ էլեկտրական էներգիա վաճառելու կամ արտահանելու իրավունքը: Նման մոտեցումը ենթադրում է նաև, որ ՊԷԱ և «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիք ունեցող ՎԷԱ կայանները չեն մասնակցի օր-առաջ և հաշվեկշռման շուկաներում: Ուղիղ պայմանագրերի շուկայի կարգավորվող հատվածում Համակարգի օպերատորը կշարունակի արտադրական ռեսուրսների կարգավարումը՝ էլեկտրական էներգիայի արտադրությունը և հաղորդումը նվազագույն ծախսերով ապահովելու համար (սպառողների պահանջարկը ծածկելու

համար արտադրողներին ընտրելով ցածրից դեպի բարձր գին), պայմանով որ ապահովվում է նաև համակարգի հուսալիությունն ու անվտանգությունը.

բ. օր-առաջ շուկան բազմաթիվ մրցունակ մեծածախ շուկաներում կարևորագույն դեր է խաղում էլեկտրական էներգիայի գների որոշման համար: Վաճառողները հաջորդ օրվա համար ժամային կտրվածքով քանակական և գնային առաջարկներ են ներկայացնում Շուկայի օպերատորին: Գնային հայտերի համար կարող են կիրառվել նաև այլ չափանիշներ, ինչպիսիք են արտադրության մեկնարկի համար անհրաժեշտ ժամանակը, մեկնարկային ծախսերը, էլեկտրական էներգիայի տարբեր քանակի արտադրության դեպքում գները և այլն: Սովորաբար, հաշվի առնելով յուրաքննաչուր արտադրողի և հաղորդման ցանցի տեխնոլոգիական սահմանափակումներն ու համակարգում կորուստները, Համակարգի օպերատորը որոշում է արտադրողների այն խումբը, որը պետք է մասնակցի հաջորդ օրվա էլեկտրական էներգիայի արտադրությանը, իսկ Շուկայի օպերատորն ապահովում գնորդների և վաճառողների միջև համապատասխան պայմանագրերի կնքումը: Օր-առաջ շուկայի համար կան շուկայական գնի սահմանման երկու հիմնական մոտեցումներ՝ «համընդհանուր քլիրինգային գնի» կամ «ըստ ներկայացված հայտի գնի» մոտեցումներ: Մրցունակ մեծածախ շուկաների մեծ մասն օգտագործում է «համընդհանուր քլիրինգային գնի» մոտեցումը, երբ ամենաբարձր մարժինալ գնով ընտրված արտադրողի գնով որոշվում է շուկայի քլիրինգային գինը և ընտրված բոլոր արտադրողները այդ ժամվա ընթացքում արտադրված ամբողջ էլեկտրական էներգիայի համար վճարվում են հենց այդ գնով: Ավելի պարզ՝ այս մոտեցման դեպքում առաջինն ընտրվում է ամենաեժան գին տված կայանը, այնուհետև հաջորդ ամենաեժանը, այնուհետև հաջորդ ամենաեժանը՝ մինչև բավարարվի ամբողջ պահանջարկը: Շուկան համարվում է փակված, երբ առաջարկը համապատասխանում է պահանջարկին և, ինչպես նշվեց, վերջին ընտրած արտադրողի գինը սահմանում է շուկայի քլիրինգային գինը, որով վճարվում են տվյալ ժամվա ընթացքում էլեկտրական էներգիա արտադրված բոլոր կայանները: Կիրառվում է նաև «ըստ ներկայացված հայտի գնի» մոտեցումը, ըստ որի՝ նույն սկզբունքով ընտրված արտադրողներին վճարվում է իրենց գնային հայտի փաստացի գինը, սակայն համարվում է, որ այս մոտեցումը նվազեցնում է շուկայի ընդհանուր արդյունավետությունը, և այդ պատճառով այն լայն կիրառություն չունի: Հարկ է

նան նշել, որ տվյալ օրվա համար գները կարող են ձևավորվել օր-առաջ շուկայում՝ գործառնական օրվանից մեկ օր առաջ, կամ օրական շուկայում՝ գործարքների օրը, մեկ ժամվա կամ ավելի փոքր ժամանակահատվածի համար: Քանի որ անցումային ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայում գործարքների մեծ մասը տեղի է ունենալու ուղիղ պայմանագրերի շրջանակում, օրական շուկան չի կարողանա կայանալ և անցումային ժամանակահատվածում շուկայի այս սեգմենտի ներդրում չի նախատեսվում: Օր-առաջ շուկայում Շուկայի օպերատորը ամրագրում է առաջարկի և պահանջարկի հայտերի հիման վրա ձևավորված գները, հաշվի առնելով Համակարգի օպերատորի կողմից որոշված հաղորդման ցանցի սահմանափակումները և անհրաժեշտ համակարգային օժանդակ ծառայությունները՝ ժամային կտրվածքով՝ 24 գործառնական ժամերից յուրաքանչյուրի համար: Օր-առաջ և իրական ժամանակում գները, որպես կանոն, չեն համընկնում, քանի որ օր-առաջ պահանջարկը և առաջարկը իրական ժամանակում միշտ տարբեր են: Դրա պատճառ կարող են հանդիսանալ, օրինակ, եղանակը, ինչի արդյունքում պահանջարկը կարող է ավելի բարձր կամ ցածր լինել կանխատեսվածից, արտադրող կայաններում վթարները կամ հաղորդման ցանցի խափանումները և այլն: Ուստի, իրական ժամանակում կարող են օգտագործվել այլ արտադրական ռեսուրսներ, քան օր-առաջ ժամանակահատվածում պլանավորվել էր: Օր-առաջ շուկան սովորաբար համարվում է ֆինանսական շուկա, որում ընտրված արտադրողները իրական ժամանակում էլեկտրական էներգիա արտադրելու ֆինանսական պարտավորություն են ստանձնում, իսկ դրա անհնարիւնության դեպքում նրանք էլեկտրական էներգիան գնում են հաշվեկշռման շուկայում և կատարում իրենց պարտավորությունը: Նմանապես, եթե գնորդը ավել է օգտագործում իրական ժամանակում, քան նախատեսված է օր-առաջ շուկայի պայմանագրով, նա լրացուցիչ էլեկտրական էներգիան գնում է հաշվեկշռման շուկայում ձևավորված գներով: Օր-առաջ գները, որպես կանոն, ավելի ցածր են հաշվեկշռման շուկայի գների համեմատությամբ և սովորաբար կիրառվում են գնորդների և վաճառողների կողմից իրենց գործարքները հեջավորելու համար: Բազմաթիվ լավ զարգացած մրցունակ շուկաներում օր-առաջ պայմանավորված գներով է տեղի ունենում գործարքների մեծ մասը: Մրցակցային շուկայում, որտեղ գները չեն կարգավորվում, արտադրողների

մոտ կարող է գները ոչ մրցունակ մակարդակի բարձրացնելու գայթակղություն առաջանալ, հատկապես այն շուկաներում, որտեղ առկա չեն ավելցուկային հզորություններ պահանջարկի բավարարման համար: Արտադրողների նման վարքագիծը կարող է գների անհարկի բարձրացման առիթ հանդիսանալ և բացասական ազդեցություն ունենալով սպառողների վրա: Նման իրավիճակները կանխարգելելու համար էական զսպող դեր ունեն շուկայի կանոնները և մշտադիտարկման մեխանիզմները: Կան շուկայի մշտադիտարկման բազմաթիվ սկզբունքներ և շուկայի մասնակիցների վարքագիծը կառավարելու գործիքներ: Օրինակ, կարող է որոշվել «համեմատական գին» և կիրառվել գնահատելու համար արտադրողների՝ շուկայում առաջարկվող գների ողջամտությունը: «Համեմատական գինը» սովորաբար բաղկացած է վառելիքի ծախսից, շահագործման և սպասարկման ծախսերի փոփոխական բաղադրիչից, բնապահպանական ծախսերից և շահույթից: Ինչպես արդեն նշվեց, անցումային ժամանակահատվածում էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի գործարքների մեծ մասը Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայում տեղի է ունենալու ուղիղ պայմանագրերի շրջանակում, որի արդյունքում օր-առաջ շուկան կկրի նաև որոշակի առաջնային հաշվեկշռման շուկայի դեր՝ կնքված ուղիղ պայմանագրերի և արդեն իսկ օր-առաջ կնքվող պայմանագրերի ծավալների շեղումների դեպքում: Այդ պատճառով, ուղիղ պայմանագրերի շուկայի և օր-առաջ շուկայի առաջարկվող 90/10 ծավալների հարաբերակցությունը պետք է դիտարկվի որպես փոփոխական մեծություն՝ օր-առաջ շուկայում հաշվեկշռման անհրաժեշտությունը նվազեցնելու նպատակով: Ինչպես նշվեց, նախատեսվում է, որ ուղիղ պայմանագրերի շուկայում կիրականացվի էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի գործարքների առնվազն 90%-ը, մնացած 10%-ը՝ օր-առաջ շուկայում: Ավելի ստույգ լինելու համար հարկ է նշել, որ առնվազն 90%-ը կլինի միայն միջին ցուցանիշ բոլոր ԿԷԱ կայանների համար, և Հանձնաժողովը յուրաքանչյուր ԿԷԱ կայանի համար յուրաքանչյուր տարի կսահմանի օր-առաջ շուկայում վերջինիս մասնակցության չափը՝ շուկայի ավելի արդյունավետ աշխատանք ապահովելու նպատակով: Այդ նույն ժամանակ ՄԷԱ կայանները կամ Թրեյդերները որևէ սահմանափակում չեն ունենա շուկայում մասնակցության հարցում, ինչը նշանակում է, որ օր-առաջ շուկայի մասնաբաժինն իրականում մի փոքր ավելի մեծ կլինի և շուկայի

զարգացմանը զուգընթաց աստիճանաբար կաճի: Ամեն դեպքում, ԿԷԱ կայանների մի մասը իրենց անհրաժեշտ հասույթի պահանջից զգալի բարձր եկամուտներ կստանան, ինչը ազդեցություն կունենա նաև սպառողական գների վրա: Նման իրավիճակից խուսափելու նպատակով ԿԷԱ կայանների դեպքում առաջարկվում է, որ Հանձնաժողովը օր-առաջ շուկայում ստացած եկամուտների լրացուցիչ մասը նախապես որոշված մեխանիզմով նվազեցնի տվյալ կայանների հզորությունների դրույթից՝ դրանց սահմանման ընթացքում, այդպիսով համարժեքորեն նվազեցնելով վերջիններիս կողմից հզորության շուկայում ստացվելիք եկամուտները: Նման մոտեցումը սպառողական գների կայունություն կապահովի մինչև մրցակցային շուկային լիարժեք անցումը.

- գ. հաշվեկշռման շուկա. ինչպես նշվեց, գործարքի օրը արտադրության քանակները և գները տարբերվելու են օր-առաջ շուկայում մասնակիցների կողմից պայմանագրերով սահմանվածից: Նմանապես կարող են նաև տարբերվել շուկայի մասնակիցների միջև ուղիղ պայմանագրերով սահմանված արտադրության քանակները և գներն արդեն իսկ օր-առաջ կտրվածքում: Այս տարբերությունները պետք է հավասարակշռվեն կամ հաշվարկվեն օր-առաջ շուկայում: Այդպիսով, նախատեսվում է հավասարակշռման կամ վերահաշվարկի երեք մակարդակ, մեկը՝ կնքված ուղիղ պայմանագրերի և օր-առաջ շուկայի միջև, երկրորդը՝ ուղիղ պայմանագրերի և իրական ժամանակով գործարքների միջև, երրորդը՝ օր-առաջ շուկայի և իրական ժամանակով գործարքների միջև: Օր-առաջ շուկայի և իրական ժամանակի գործարքների միջև տատանումները հաշվարկվում են հաշվեկշռման շուկայում: Հայաստանի Հանրապետությունում անցումային փուլում չի ակնկալվում լիարժեք հաշվեկշռման շուկայի ստեղծում մրցակցային գներով՝ առաջարկի և պահանջարկի առկա կառուցվածքի առանձնահատկություններից ելնելով: Հաշվեկշռման շուկան կգործի հաշվեկշռման մեխանիզմի հիման վրա, որը կհաշվարկի օր-առաջ և իրական ժամանակի բեռի գրաֆիկների միջև շեղումները: Քանի որ այս հաշվեկշռման մեխանիզմը ազդեցություն կունենա օր-առաջ շուկայի մասնակիցների վարքագծի վրա, այն պետք է մանրամասնորեն սահմանվի մեծածախ շուկայի առևտրային կանոններում և ապահովի պատշաճ գնային ազդակներ՝ շեղումների պատճառ հանդիսացողներին ֆինանսական պատասխանատվության ենթարկելու և հաշվեկշռման գներն օր-առաջ

ձևավորվող գների համեմատությամբ ավելի բարձր պահելու համար: Այս մեխանիզմի փոխարինումը շուկայական գնագոյացմամբ կարող է տեղի ունենալ ժամանակի ընթացքում, երբ հստակ կլինեն նման շուկայի այս սեգմենտի հնարավոր մասնակիցները, ծավալներն ու գները:

- 3) համակարգային օժանդակ ծառայություններ, որոնք ապահովում են ակտիվ և ռեակտիվ էներգիայի հաղորդումը արտադրողներից դեպի սպառողներ և անհրաժեշտ են համակարգի աշխատանքային հուսալիության ու անվտանգության ապահովման համար: Յուրաքանչյուր համակարգի դեպքում, հաշվի առնելով դրա յուրահատկությունները, պահանջվում են տարբեր համակարգային օժանդակ ծառայություններ, որպեսզի Համակարգի օպերատորը կարողանա ապահովել անհրաժեշտ հաճախականությունը, կարգավորվել լարումները և այլ անհրաժեշտ հարաչափեր: Ընդհանուր առմամբ, համակարգային օժանդակ ծառայությունները ներառում են հաճախականության և լարման ապահովումը, տարբեր տիպի պահուստները հաշվեկշռման համար և զրոյից համակարգի գործարկման ծառայությունը: Միշտ չէ, որ այս ծառայությունների գնումներն իրականացվում են մրցակցային եղանակով: Բազմաթիվ մրցունակ շուկաներում լարման ապահովման և զրոյից համակարգի գործարկման ծառայությունները դեռևս գնվում են կարգավորվող սակագներով: Որոշ շուկաներում պահուստները գնվում են առանձին մրցութային կարգով, իսկ մյուսներում՝ դրանց արժեքը մաս է կազմում էլեկտրական էներգիայի արժեքի՝ նվազագույնի հասցնելով ընդհանուր ծախսերը: Հայաստանի Հանրապետության պարագայում այդ ծառայությունների կազմն արդեն իսկ հստակեցվել է և սահմանվել որպես հաճախականության և փոխհոսքերի կարգավորման, հաշվեկշռման, լարման կարգավորման և լրիվ մարման դեպքում էներգահամակարգի վերականգման ծառայությունների ամբողջություն: Դրանց արժեքը ներկայումս ներառված է կայանների ընդհանուր ծախսերի մեջ: Սակայն, համակարգային ծառայությունների մատուցման արդյունավետությունը բարձրացնելու համար դրանք աստիճանաբար պետք է առանձնացվեն ընդհանուր ծախսերից և սահմանվեն որպես առանձին ծառայությունների վճարներ: Այս դեպքում ևս անցումային ժամանակաշրջանում մրցակցային եղանակով գնումների իրականացումը հնարավոր չէ, ուստի ծառայությունները, որոնց մատուցման ծախսերը հնարավոր կլինի տարանջատել ընդհանուրից,

կմատուցվեն Հանձնաժողովի կողմից սահմանված սակագներով՝ Համակարգի օպերատորի պահանջի դեպքում.

- 4) վճարումների երաշխավորում. ներկայումս էլեկտրական էներգիա արտադրողների և ծառայություններ մատուցողների վճարումները երաշխավորվում են ՀԷՑ-ի հատուկ հաշվի մեխանիզմով, որի միջոցով ապահովվում է առաքված էլեկտրական էներգիայի (հզորության) և մատուցված ծառայությունների համար ժամանակին և ամբողջական վճարումը: Էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր մոդելի ներքո ՀԷՑ-ը կշարունակի նույն մեխանիզմով ապահովել իր կողմից վճարումների երաշխավորումը: Սակայն շուկայի նոր մասնակիցների՝ Թրեյդերների, Մատակարարների և Որակավորված սպառողների համար անհրաժեշտ է ստեղծել արտադրողներին և ծառայություններ մատուցողներին վճարումների երաշխավորման նոր մեխանիզմ: Բազմաթիվ երկրներում այս դերակատարումը ստանձնում են քլիրինգային կենտրոնները, որոնք սովորաբար ֆինանսական և ֆիզիկական շուկաներում կողմերի միջև կնքված պայմանագրերի կատարումը երաշխավորում են՝ հանդես գալով որպես գնորդ՝ յուրաքանչյուր վաճառողի և որպես վաճառող՝ յուրաքանչյուր գնորդի համար: «NASDAQ OMX Հայաստան» բաց բաժնետիրական ընկերությունը Հայաստանի Հանրապետությունում միակ կառույցն է, որը կարող է ստանձնել քլիրինգային կենտրոնի դեր, սակայն սկզբնական ժամանակահատվածում այն ի վիճակի չի լինի այսպիսի ծառայություններ մատուցել՝ համապատասխան իրավական դաշտի բացակայության և էլեկտրական էներգիայի առքի ու վաճառքի գործարքների իրականացման փորձառության բացակայության պատճառով: Հետագա ժամակահատվածում նման ծառայությունների մատուցման հնարավորությունը պետք է քննարկվի «NASDAQ OMX Հայաստան» բաց բաժնետիրական ընկերության և Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի հետ: Էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր մոդելի առաջին փուլում չվճարման ռիսկերը կարող են ապահովվել գնորդների և վաճառողների (բացի ՀԷՑ-ից) միջև բանկային երաշխիքի միջոցով, որոնք կապահովեն գնորդների կանխատեսված միջին ամսական վճարումները.
- 5) շուկայի ծրագրային ապահովումը. էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքին անցումը և առևտրային մեխանիզմի լիարժեք իրագործումը անհնար կլինի առանց շուկայի ծրագրային ապահովման, որը շուկայի

մասնակիցներին կապահովի էլեկտրոնային հաղորդակցություն, պայմանագրերի կազմման, առևտրի իրականացման և հաշիվների դուրս գրման ժամանակակից գործիքներով: Շուկայի ծրագրային ապահովումը կկառավարի Շուկայի օպերատորը՝ ներգրավելով մեծածախ շուկայի բոլոր մասնակիցներին և ծառայություն մատուցողներին: Մինչև առաջարկվող առևտրի մեխանիզմին անցնելն անհրաժեշտ է ունենալ առնվազն 6 ամիս փորձական շրջան, որի ընթացքում շուկան կգործի նոր կանոններով, սակայն առանց մասնակիցների համար ֆինանսական պարտավորությունների: Զուգահեռաբար, Համակարգի օպերատորը պետք է լիովին ներդնի «Արտադրության և հաղորդման մաքսիմիզացման ծրագիր (GTMax)» մոդելը կամ կիրառի այլ համարժեք ծրագրային ապահովում՝ կարգավարման օպտիմալ ռեժիմների գնահատման համար:

- 6) շուկայի մշտադիտարկում. «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված՝ էներգետիկայի ոլորտի պետական քաղաքականության հիմնական սկզբունքներից մեկը էներգետիկայի ոլորտում մրցակցության և արդյունավետ գործողությունների խթանումն է, ինչպես նաև մրցունակ միջավայրի զարգացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը: Օրենքի համաձայն՝ Հանձնաժողովը, որպես այս ոլորտի անկախ կարգավորող, պարտավորությունն ունի մշտադիտարկելու լիցենզավորված անձանց գործունեությունը, ինչպես նաև վերահսկելու օրենքի, իր ընդունած իրավական ակտերի և լիցենզիայի պայմանների կատարումը: Հանձնաժողովն իրավունք ունի այդ նպատակով տեղեկություն և հաշվետվություններ ստանալ լիցենզավորված անձանցից, իսկ խախտումներ հայտաբերելու դեպքում նաև կիրառել օրենքով սահմանված տույժեր: Շուկայի ազատականացմանը զուգընթաց անհրաժեշտ կլինի զարգացնել Հանձնաժողովի՝ շուկայի գործունեության և լիցենզավորված անձանց վարքագծի մշտադիտարկման կարողությունները, հիմնականում շուկայում գերիշխող դիրք ունեցող մասնակիցների կողմից շուկայական դիրքի հնարավոր չարաշահումները բացահայտելու, ինչպես նաև շուկայի կանոնների շարունակական կատարելագործման միջոցով դրանք կանխարգելելու համար: Այդ նպատակով անհրաժեշտ կլինի մշակել էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ և մանրածախ շուկայի աշխատանքի մշտադիտարկման նոր գործիքակազմ, այդ թվում՝ անհրաժեշտ հաշվետվությունների ձևերը, դրանց ներկայացման

պարբերականությունը, մշտադիտարկման ենթակա հարցերի շրջանակը և վերլուծության մեխանիզմները՝ պարզելու ուղիղ պայմանագրերի, օր-առաջ և հաշվեկշռման շուկաներում առաջացող խնդիրները, ինչպես նաև գնահատելու դրանց ազդեցությունը սպառողներին մատակարարվող էլեկտրական էներգիայի գների վրա:

ՍԱԿԱԳՆԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ

22. Սակագնային կարգավորման նպատակով կիրականացվի հզորության և էլեկտրական էներգիայի տարեկան պլանավորում, մասնավորապես՝ յուրաքանչյուր տարի Համակարգի օպերատորը՝

- 1) նախապես սահմանված մեթոդաբանության միջոցով կորոշի, թե որքան հզորություն է անհրաժեշտ սպառողների պիկային պահանջարկի բավարարման համար (ներառյալ պահուստները)՝ ըստ ամիսների և ըստ արտադրող կայանների՝ հզորության հաշվեկշիռը կազմելու նպատակով: Այնուհետև, Համակարգի օպերատորը կառաջարկի Հանձնաժողովին՝ հաստատել արտադրողներից այդ հզորությունները գնելու և շուկայի մասնակիցների կողմից դրանց դիմաց վճարելու չափաբաժինները: Արտադրողներից հզորությունը կգնվի ուղիղ պայմանագրերի հիման վրա՝ Հանձնաժողովի հաստատած չափաբաժիններին համապատասխան: Համապատասխան պայմանագրերի կնքումը կապահովի Շուկայի օպերատորը: ՊԷԱ կայանները պայմանագիր կկնքեն միայն Երաշխավորված մատակարարի հետ: Համակարգի օպերատորը պետք է մշակի համապատասխան մոտեցում յուրաքանչյուր գնորդի՝ Երաշխավորված մատակարարի, Որակավորված սպառողների, Մատակարարների և այլ գնորդների (բացառությամբ Թրեյդերների) պիկային պահանջարկը (ներառյալ պահուստները) բավարարելու համար գնման ենթակա հզորության չափը որոշելու նպատակով: Այն կարող է որոշվել գնորդի՝ համընկնող պիկային պահանջարկի նախորդ տարվա փաստացի կամ հաջորդ տարվա համար կանխատեսվող մեծության և համակարգի ընդհանուր պիկային պահանջարկի հարաբերակցությամբ: Համակարգի զարգացման պլանավորման համար Համակարգի օպերատորը կիրականացնի երկարաժամկետ կտրվածքով հաշվարկներ՝ սահմանելու համար համակարգի երկարաժամկետ հուսալիության կարիքները, ներառյալ նոր արտադրական ռեսուրսների և հաղորդման ցանցերի կառուցման անհրաժեշտությունը: Զարգացման պլանավորումը հաշվի կառնի պահանջարկի հետագա աճը, գործող արտադրող կայանների շահագործումից

դուրս գալու հանգամանքը, հաղորդման ցանցում առաջացող սահմանափակումները և այլ անհրաժեշտ փոփոխականներ: Ջարգացման պլանավորումը կիրականացվի շուկայի մասնակիցների ներգրավմամբ՝ ճարտարգիտական և տնտեսագիտական ժամանակակից մոդելավորման ծրագրերի միջոցով, հաշվի առնելով նաև Հայաստանի Հանրապետության էներգետիկ ենթակառուցվածքների և բնական պաշարների նախարարության կողմից էներգետիկայի բնագավառում իրականացվող քաղաքականությունը: Այս գործընթացն արդեն բավարար չափով նկարագրված է էլեկտրաէներգետիկական համակարգի ցանցային կանոններում:

- 2) կկազմի էլեկտրական էներգիայի կանխատեսվող հաշվեկշիռը՝ սույն կետի 1-ին ենթակետում ներկայացված սկզբունքների հիման վրա, նպատակ ունենալով նվազագույնի հասցնել էլեկտրական էներգիայի արտադրության և հաղորդման ծախսերը: Ինչպես արդեն նշել ենք, այն կայանները, որոք ստանում են հզորության վճարներ, կպարտավորվեն նաև էլեկտրական էներգիա վաճառել դրա համար վճարողներին: Նույն ժամանակ, Երաշխավորված մատակարարը և Մատակարարները իրենց սպառողների պահանջարկը բավարարելու համար այդ էլեկտրական էներգիան գնելու պարտավորություն կստանան: Հարկ է նաև նշել, որ Համակարգի օպերատորի կողմից համակարգի զարգացման պլանավորման ընթացքում էլեկտրական էներգիայի կանխատեսվող պահանջարկը նվազագույն ծախսերով երկարաժամկետ կտրվածքում բավարարման հարցը կունենա առանցքային նշանակություն:

23. Մակագնային կարգավորումը (սակագների սահմանում) կիրականացվի հետևյալ սկզբունքներով.

- 1) էլեկտրական էներգիա արտադրողների գները ներկայում կարգավորվում են Հանձնաժողովի կողմից: ԿԷԱ կայանների դեպքում, մասնավորապես, սահմանվում է յուրաքանչյուր կայանի անհրաժեշտ հասույթը, կանխատեսվող էլեկտրական էներգիայի արտադրությունը և պայմանագրային ու տնօրինելի հզորությունները: Այնուհետև, անհրաժեշտ հասույթը դասակարգվում է ըստ փոփոխական և հաստատուն ծախսերի և, հաշվի առնելով էլեկտրական էներգիայի և հզորության կանխատեսվող հաշվեկշիռը, սահմանվում են ԿԷԱ կայանների էլեկտրական էներգիայի և հզորության դրույքները: Արտադրողներին յուրաքանչյուր ամիս վճարվում է տվյալ ամսում փաստացի առաքած էլեկտրական էներգիայի և պատրաստի հզորության համար: Այսպիսով՝

ա. հզորության դրույքի մասով հաշվարկման այս մոտեցումը ՎԷԱ կայանների դեպքում կպահպանվի նաև անցումային ժամանակահատվածում, սակայն հզորության դրույքի սահմանման ժամանակ անհրաժեշտ հասույթից նախապես կնվազեցվի այն կանխատեսվող լրացուցիչ եկամուտը, որը տվյալ կայանը կստանա օր-առաջ շուկայում իր էլեկտրական էներգիան վաճառելու արդյունքում: Տարեկան արդյունքներով կանխատեսվող և փաստացի ստացված եկամուտները կարող են նաև հավասարակշռվել: ՊԷԱ կայանների հզորությունների դեպքում հաշվի կառնվեն վերջիններիս ՊՄԳ պայմանագրերում և լիցենզիաների պայմաններում հզորության դրույքի որոշման համար ընդունված մոտեցումները: Ինչ վերաբերում է ՎԷԱ կայաններին, ապա վերջիններս հզորության վճարներ չեն ստանա: ՄԷԱ կայանների համար հզորության վճար ստանալու հանգամանքը կապված կլինի նախ վերջիններիս կարգավարվող հզորություն ապահովելու ունակությունից, ապա նաև Համակարգի օպերատորի կողմից իրականացվող՝ սպառողների պահանջարկը բավարարելու համար անհրաժեշտ հզորությունների պլանավորման մոտեցումներից:

բ. էլեկտրական էներգիայի դրույքի մասով հաշվարկման ներկայիս մոտեցումը անցումային ժամանակահատվածում կմնա անփոփոխ ՎԷԱ կայանների համար՝ հաշվի առնելով նաև այն, որ անցումային փուլում ՎԷԱ կայանները իրենց էլեկտրական էներգիայի առնվազն 90%-ը կվաճառեն կարգավորվող գներով, իսկ մնացած էլեկտրական էներգիան կվաճառվի օր-առաջ շուկայում՝ յուրաքանչյուր ժամի քլիրինգային մարժինալ գնով: ՊԷԱ կայանների դեպքում կկիրառվեն ՊՄԳ պայմանագրերի և լիցենզիաների պայմանների շրջանակում արդեն իսկ նախանշված սակագները, «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն էլեկտրական էներգիայի գնման երաշխիք ունեցող ՎԷԱ կայանների դեպքում՝ Հանձնաժողովի համապատասխան մեթոդաբանությամբ սահմանվող սակագները, իսկ ՄԷԱ կայանների էլեկտրական էներգիայի սակագներն ընդհանրապես չեն կարգավորվի:

2) Հաղորդողի (ԲԷՑ) կողմից էլեկտրական էներգիայի հաղորդման ծառայության մատուցման արժեքի որոշման մոտեցումների փոփոխություն անցումային շուկայի կառուցվածքի համար չի նախատեսվում. այն, ինչպես և այժմ,

ամբողջությամբ կկարգավորվի Հանձնաժողովի կողմից ըստ «ղրամ/կՎտժ» դրույքի.

- 3) Համակարգի օպերատորի և Շուկայի օպերատորի կողմից մատուցվող ծառայությունների արժեքների որոշման մոտեցումների փոփոխություն անցումային շուկայի կառուցվածքի համար չի նախատեսվում՝ այն, ինչպես և այժմ, ամբողջությամբ կկարգավորվի Հանձնաժողովի կողմից.
- 4) Բաշխողի (ՀԷՑ) կողմից էլեկտրական էներգիայի բաշխման ծառայության մատուցման հաշվարկի մոտեցումներում հստակեցման և սահմանման կարիք ունեն $0,38/0,22$ կՎ լարման սպառողների բաշխման ծառայության մատուցման սակագները, առանց որոնց Մատակարարների մուտքը շուկա հնարավոր չի լինի: Նշված լարման սպառողների համար բաշխման ծառայության մատուցման սակագինը կհստակեցվի և կսահմանվի մինչև շուկայի նոր կառուցվածքին անցնելը.
- 5) Երաշխավորված մատակարարը էլեկտրական էներգիա է գնում արտադրողներից՝ իր սպառողների անունից, և դրա հետ կապված բոլոր ծախսերի համար հատուցում ստանում վերջիններիս կողմից: Սպառողների սակագները կարող են լինել ուղղակի ծավալային (ըստ կՎտժ-ի) և տարբերակվել ըստ ժամերի, եթե հաշվառման համակարգը դա թույլ է տալիս: Հզորության համար վճարները կարող են կապակցվել սպառողի պահանջարկի (կՎտ) օգտագործման, կամ պահանջարկի և էլեկտրական էներգիայի օգտագործման համակցման հետ: Շուկայի կարգավորվող կառուցվածքի դեպքում, որպես կանոն, օգտագործվում է սակագնային կարգավորման «ծառայության արժեքի» մոդելը: Սակայն մրցունակ շուկաներին անցնելիս սպառողներից ծախսերի փոխհատուցման մոտեցումը զգալիորեն տարբերվում է: Նախ այն պայմանավորված է նրանով, թե առկա են արդյոք հզորության շուկաներ, թե միայն էլեկտրական էներգիայի շուկաներ: Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայումս էլեկտրական էներգիայի մատակարարման համար կիրառվում է միադրույք սակագին (ղրամ/կՎտժ) սպառողների բոլոր խմբերի համար՝ ըստ լարման մակարդակների, նաև ցերեկ-գիշեր տարբերակմամբ (գիշերային սակագինը ցերեկայինից էժան է): Իդեալական տարբերակում վերջնական սպառողի համար սակագինը պետք է լինի երկդրույք՝ բաղկացած էլեկտրական էներգիայի դրույքից (ղրամ/կՎտժ) և հզորության դրույքից (ղրամ/կՎտ), որն այնուհետև տարբերակվում է ըստ յուրաքանչյուր սպառողական խմբի սպառման առանձնահատկությունների և ծառայությունների

դասակարգման: Բացի այդ, ինդուկցիոն բեռի նվազեցման նպատակով խոշոր սպառողների համար կարող են կիրառվել առանձին սակագներ՝ ռեակտիվ էներգիայի համար: Շուկայի կայացման տեսանկյունից առավել կարևոր է Երաշխավորված մատակարարի կողմից խոշոր սպառողներին առաքվող սակագների կառուցվածքի բարելավումը, քանի որ դա որոշիչ կլինի վերջիններիս՝ մեծածախ շուկա մուտք գործելու հարցում որոշում կայացնելու համար: Երաշխավորված մատակարարի սակագինը սպառողների այն խմբի համար, որն իրավունք ունի էլեկտրական էներգիա գնել ուղղակիորեն մրցունակ շուկայից, պետք է ընտրվեն մեծ ուշադրությամբ՝ ապահովելով սպառողների համար ճիշտ ազդակներ, որպեսզի նրանք հետ չկանգնեն մրցունակ շուկայի ընտրությունից: Այժմ խոշոր սպառողների սակագներում էլեկտրական էներգիայի արտադրության ծախսերը ներառվում են տարեկան միջինացված արժեքով՝ անկախ տվյալ ժամանակահատվածի էլեկտրական էներգիայի արտադրության ծախսերի իրական մակարդակից: Սա նշանակում է, որ այն խոշոր սպառողները, որոնք ավելի շատ են սպառում, երբ էլեկտրական էներգիայի արտադրությունն ավելի բարձր արժեք ունի (օրինակ՝ ձմռանը), սուբսիդարվորվում են այն սպառողների կողմից, որոնք ավելի շատ են սպառում, երբ էլեկտրական էներգիայի արտադրությունն ավելի ցածր արժեք ունի (օրինակ՝ ամռանը): Շուկայի մուտքի իրավունք ստանալուց հետո այն խոշոր սպառողները, որոնց պահանջարկի ժամանակահատվածը մեծապես համընկնում է էլեկտրական էներգիայի արտադրության ավելի ցածր արժեքի հետ, բնականաբար մեծածախ շուկա մուտք գործելու ցանկություն կհայտնեն, իսկ մյուսները գործող սակագնային համակարգի պահպանման դեպքում չեն ցանկանա դուրս գալ շուկա: Արդյունքում, եթե ներկայիս սակագների դեպքում սպառողների միջև ավելի ներխմբային սուբսիդավորում է իրականացվում, ապա շուկայի բացման դեպքում դա աստիճանաբար կվերածվի միջխմբային սուբսիդավորման՝ մեծացնելով մնացած սպառողական խմբերի սակագների վրա ճնշումը: Վերը նշվածը հաշվի առնելով, շուկայի նոր կառուցվածքին անցնելուն զուգընթաց անհրաժեշտ կլինի նաև իրականացնել Երաշխավորված մատակարարի կողմից առնվազն խոշոր սպառողներին առաքվող էլեկտրական էներգիայի սակագների կառուցվածքի փոփոխություն՝ սահմանելով տարբերակված սեզոնային սակագներ՝ էլեկտրական էներգիայի համար, առանձին սակագներ՝ հզորության և ռեակտիվ էներգիայի համար.

- 6) Մատակարարների և Թրեյդերների կողմից առաքվող էլեկտրական էներգիայի սակագների կարգավորման մեխանիզմ անցումային շուկայի կառուցվածքում չի նախատեսվում, վերջիններս կգործեն լիարժեք մրցակցության պայմաններում:

ԻՐԱՎԱՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ

24. Իրավահարաբերությունների կարգավորումը կիրականացվի ինչպես մեծածախ, այնպես էլ մանրածախ շուկաների հատվածում՝ Հանձնաժողովի կողմից առևտրային կանոնների, ցանցային կանոնների և պայմանագրերի օրինակելի ձևերի սահմանմամբ:

25. Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի առաջին առևտրային կանոնները որպես մեկ միասնական փաստաթուղթ հաստատվել են Հանձնաժողովի 2017 թվականի օգոստոսի 9-ի N°344Ն որոշմամբ և ուժի մեջ են մտել նույն թվականի հոկտեմբերի 1-ին: Այն ամբողջականացնելով մեծածախ շուկայի ներկայիս բոլոր առևտրային հարաբերությունները, նաև որոշակի փոքր ծավալով շուկայի ազատականացում է նախատեսել՝ հնարավորություն ընձեռելով Որակավորված սպառողներին ուղիղ պայմանագրեր կնքել որոշ ՎԷԱ կայանների, կոգեներացիոն կայանների, «Հրազդան-5» կայանի և «ՀրազՁԷԿ»-ի հետ կամ ներկրել էլեկտրական էներգիա: Ամեն դեպքում, ազատականացման այս աստիճանը շատ փոքր հնարավորություններ է ստեղծում շուկայական մեխանիզմների հետագա զարգացման համար և իր հիմքում ունի «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության տվյալ պահին գործող օրենքի սահմանափակումները: Այսպիսով, «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո շուկայի նոր կառուցվածքի համար անհրաժեշտ է մշակել էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի նոր առևտրային կանոններ: Համաձայն այս օրենքի՝ մեծածախ շուկայի առևտրային կանոնները պետք է սահմանեն՝

- 1) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի կառուցվածքը.
- 2) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի գործունեության սկզբունքները.
- 3) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի մասնակիցների գրանցման կարգը.
- 4) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայում առևտրի իրականացման կանոնները.
- 5) էլեկտրական էներգիայի ներկրման և արտահանման կանոնները.
- 6) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայում գնային հայտերի և առաջարկների ներկայացման կանոնները.

- 7) ուղիղ պայմանագրերի, օր-առաջ և հաշվեկշռման շուկաների գործունեության կարգը.
- 8) էլեկտրական էներգիայի, հզորության, համակարգային ծառայությունների հաշվառման ու վճարման կարգը.
- 9) էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայում տվյալների պահպանմանը և թափանցիկությանը ներկայացվող պահանջները.
- 10) էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայի աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված կանոնները և ընթացակարգերը:

26. Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական համակարգի առաջին ցանցային կանոնները հաստատվել են Հանձնաժողովի 2017 թվականի մայիսի 17-ի №161Ն որոշմամբ և ուժի մեջ են մտել նույն թվականի հուլիսի 1-ից: Ընդհանուր առմամբ դրանք հենվում են ՀՀՕԵՑ-ի պահանջների վրա, սակայն նաև հարմարեցված են Հայաստանի Հանրապետության ներկայիս էլեկտրաէներգետիկական շուկայի կառուցվածքին: Այսպիսով, էլեկտրաէներգետիկական համակարգի ցանցային կանոնները պետք է վերանայվեն՝ շուկայի նոր կառուցվածքի առանձնահատկությունները հաշվի առնելու և ՀՀՕԵՑ-ի պահանջներին ավելի ընդարձակ համապատասխանությունն ապահովելու համար: Համաձայն «էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի՝ էլեկտրաէներգետիկական համակարգի ցանցային կանոնները պետք է ներառեն՝

- 1) էլեկտրական էներգիայի հաղորդման ցանցի զարգացման պլանավորումը,
- 2) էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատիվ կառավարումը,
- 3) էլեկտրաէներգետիկական համակարգում կարճաժամկետ պլանավորումը և կարգավարումը,
- 4) էլեկտրական էներգիայի հաղորդման ցանցին նոր հզորությունների միացումը,
- 5) էլեկտրաէներգետիկական համակարգում էլեկտրական էներգիայի հաշվառման համակարգերին ներկայացվող պահանջները,
- 6) էլեկտրաէներգետիկական համակարգի աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված կանոնները և ընթացակարգերը:

27. էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի պայմանագրերի օրինակելի ձևերը ներառում են կողմերի հարաբերությունները կարգավորող առանցքային դրույթները, որոնք անհրաժեշտ են էլեկտրաէներգետիկական շուկայում առևտրի մեխանիզմների արդյունավետ իրագործման համար: Պայմանագրերի օրինակելի ձևերը, ինչպես և այժմ,

կհաստատվեն Հանձնաժողովի կողմից: Կարևոր է, որ պայմանագրերի օրինակելի ձևերը ճշգրտորեն և արդարացիորեն արտացոլեն շուկայի մասնակիցների և շուկային ծառայություն մատուցողների իրավունքներն ու պարտականությունները և արդյունավետորեն հավասարակշռեն յուրաքանչյուրի ռիսկերը: Մեծածախ շուկայի նոր կառուցվածքի դեպքում էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքը տեղի է ունենալու ուղիղ պայմանագրերի, օր-առաջ և հաշվեկշռման շուկաներում: Ինչպես կարգավորվող սակագներով, այնպես էլ կողմերի միջև բանակցությունների արդյունքում ձևավորված գներով կնքվող պայմանագրերը, ի թիվս այլ իրավունքների և պարտականությունների, պետք է սահմանեն ֆինանսական պատասխանատվություն այդ պայմանագրերով նախատեսված էլեկտրական էներգիայի առքուվաճառքի ծավալներից շեղումների դեպքում, ինչը թերևս ներկայիս պայմանագրերի օրինակելի ձևերի էական բացերից է: Ավելին, ներկայիս պայմանագրերը սահմանում են, որ կողմերը նման պատասխանատվություն չեն կրում: Պայմանագրերի օրինակելի ձևերի քանակը և կառուցվածքը կփոխվեն շուկայական մեխանիզմների զարգացմանը համընթաց, սակայն շուկայի նոր կառուցվածքին անցման պահին մեծածախ շուկայի գործունեության ապահովման համար անհրաժեշտ կլինեն՝

- 1) Համակարգի օպերատորի, Շուկայի օպերատորի, Հաղորդողի՝ ԿԷԱ և ՄԷԱ կայաններին, Երաշխավորված մատակարարին, Մատակարարներին և Թրեյդերներին ծառայությունների մատուցման պայմանները կարգավորող պայմանագրերի օրինակելի ձևեր.
- 2) ԿԷԱ, ՊԷԱ և ՎԷԱ կայանների հետ Երաշխավորված մատակարարի կողմից կնքվող՝ էլեկտրական էներգիայի (հզորության) առքուվաճառքի պայմանները կարգավորող պայմանագրերի օրինակելի ձևեր.
- 3) համակարգային օժանդակ ծառայությունների ծախսերի՝ հզորությունների վճարներից առանձնացման գործընթացին զուգահեռ՝ այդ ծառայությունների մատուցման պայմանները սահմանող պայմանագրերի առանձին օրինակելի ձևեր.
- 4) Բաշխողի և Որակավորված սպառողի հարաբերությունները կարգավորող պայմանագրի օրինակելի ձև:

28. Հայաստանի Հանրապետության մանրածախ էլեկտրաէներգետիկական շուկայում առևտրային հարաբերություններն այժմ կարգավորվում են Հանձնաժողովի կողմից 2006 թվականի դեկտեմբերի 26-ի №358Ն որոշմամբ հաստատված էլեկտրական էներգիայի մատակարարման և օգտագործման կանոններով: Այս կանոնները կարգավորում են ՀԷՑ-ի հետ սպառողների ոչ միայն առևտրային, այլ նաև տեխնիկական բնույթի հարաբերությունները: Առևտրային հարաբերությունների կարգավորման իմաստով այս

կանոնները մշակվել են մանրածախ շուկայում միայն մեկ մատակարարի գործունեության իրականացման պայմանների համար: Ուստի, շուկայի մանրածախ հատվածի աստիճանական ազատականացման համար անհրաժեշտ կլինի մշակել մանրածախ շուկայի առևտրային նոր կանոններ, որոնք կապահովեն նաև Մատակարարների մուտքը մանրածախ շուկա: Համաձայն «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի՝ այդ կանոնները պետք է ներառեն՝

- 1) էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայի գործունեության սկզբունքները,
- 2) էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայում առևտրի իրականացման կանոնները,
- 3) էլեկտրական էներգիայի մատակարարման և մատակարարման երաշխավորված ծառայություններին ներկայացվող պահանջները,
- 4) էլեկտրական էներգիայի բաշխման լիցենզիա ունեցող անձին ներկայացվող պահանջները,
- 5) սպառողների կողմից մատակարարներին փոփոխելու կարգը,
- 6) սպառած էլեկտրական էներգիայի (հզորության) հաշվառման ու վճարման կարգը,
- 7) առևտրային հաշվառքի սարքի աշխատանքի ճշտության ստուգման ու անճշտության հայտնաբերման դեպքում մատակարարի ու սպառողի փոխհարաբերությունները,
- 8) էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայում տվյալների պահպանմանը և թափանցիկությանը ներկայացվող պահանջները,
- 9) էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկայի աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված կանոնները և ընթացակարգերը:

29. Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայումս չունի բաշխման ցանցային կանոններ, սակայն որոշ տեխնիկական կարգավորումներ ներառված են էլեկտրական էներգիայի մատակարարման և օգտագործման կանոններում: Այսպիսով, շուկայի նոր կառուցվածքի համար անհրաժեշտ կլինի մշակել բաշխման ցանցի լիովին նոր կանոններ՝ հաշվի առնելով նաև դրանց նկատմամբ կիրառվող ՀՀՕԵՑ-ի պահանջները: Համաձայն «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի՝ նշված կանոնները պետք է ներառեն՝

- 1) բաշխման ցանցի զարգացման պլանավորումը,

- 2) բաշխման ցանցի օպերատիվ կառավարումը,
- 3) էլեկտրաէներգետիկական համակարգում կարճաժամկետ պլանավորումը և կարգավարումը,
- 4) բաշխման ցանցին նոր սպառողների կամ սպառողների վերակառուցվող սպառման համակարգերի, ինչպես նաև նոր հզորությունների միացումը,
- 5) բաշխման ցանցում էլեկտրական էներգիայի առևտրային հաշվառման համակարգերին ներկայացվող պահանջները,
- 6) բաշխման ցանցի արդյունավետ աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված կանոններն և ընթացակարգերը:

30. Մանրաձախ շուկայում պայմանագրերի կառուցվածքն ըստ էության կախված է նրանից, թե ինչպես պետք է կանոնակարգվեն սպառողների հարաբերությունները Բաշխողի և Մատակարարների հետ՝ Երաշխավորված մատակարարին փոփոխելու ցանկության դեպքում: Երաշխավորված մատակարարի ծառայություններից օգտվելու դեպքում սպառողները մեկ միասնական պայմանագիր կկնքեն՝ ինչպես էլեկտրական էներգիայի մատակարարման, այնպես էլ բաշխման ցանցի ծառայությունների մատուցման համար, քանի որ առաջին յոթ տարիների ընթացքում այս երկու գործառնությունների միաժամանակյա իրականացումը կվերապահվի ՀԷՑ-ին: Մատակարարին ընտրած սպառողների դեպքում կարող է լինել երեք տարբերակ: Մի դեպքում սպառողները կարող են էլեկտրական էներգիայի մատակարարման պայմանագիր կնքել միայն Մատակարարի հետ, իսկ վերջինս բաշխման ցանցով տվյալ սպառողի էլեկտրական էներգիան տեղափոխելու համար՝ Բաշխողի հետ: Սակայն այս պարագայում Մատակարարի սնանկության դեպքում չվճարման ռիսկի ներքո կհայտնվի Բաշխողը՝ իր մատուցած ծառայությունների մասով: Երկրորդ դեպքում սպառողները կարող են առանձին պայմանագիր կնքել Մատակարարի հետ՝ էլեկտրական էներգիայի մատակարարման համար, և առանձին պայմանագիր Բաշխողի հետ՝ բաշխման ծառայությունների մատուցման համար: Երրորդ դեպքում սպառողի, Բաշխողի և Մատակարարի միջև կարող է կնքվել եռակողմ պայմանագիր: Վերջին երկու դեպքերում Բաշխողը չի ենթարկվի լրացուցիչ չվճարումների ռիսկի: Հայաստանի Հանրապետության պարագայում, հաշվի առնելով, որ ՀԷՑ-ն այսօր ունի առևտրային հաշվառման, հաշիվների դուրսգրման, գումարների հավաքագրման արդեն իսկ կայացած համակարգ և սպառողների հետ աշխատանքի փորձ, ինչպես նաև շուկայի նոր կառուցվածքին անցնելուց հետո լրացուցիչ չվճարումների ռիսկերից զերծ մնալու նպատակով, նախընտրելի է վերը նշված տարբերակներից երկրորդը կամ երրորդը: Ամեն դեպքում, անհրաժեշտ է ապահովել Բաշխողի և Մատակարարների հարաբերությունների

պայմանագրային կարգավորում՝ առևտրային հաշվառման տվյալների փոխանակման, չվճարումների դեպքում փոխգործակցության և սպառողներին վերաբերող այլ տվյալների արդյունավետ փոխանակումն ապահովելու նպատակով: Անհրաժեշտ կլինի կարգավորել նաև ԻԷԱ սպառողների գործունեության հետ կապված պայմանագրային հարաբերությունները: Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ մանրածախ շուկայի գործունեության համար անհրաժեշտ կլինեն՝

- 1) Երաշխավորված մատակարարի և սպառողների միջև էլեկտրական էներգիայի մատակարարման պայմանները կարգավորող պայմանագրի օրինակելի ձև.
- 2) Բաշխողի, Մատակարարների և սպառողների հարաբերությունները կարգավորող պայմանագրերի օրինակելի ձևեր.
- 3) ԻԷԱ սպառողների՝ Երաշխավորված մատակարարի, Մատակարարների, Բաշխողի, Թրեյդերների հետ կնքվող պայմանագրի օրինակելի ձևեր:

31. «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո անհրաժեշտ է՝

- 1) մշակել Թրեյդերներին տրամադրվելիք նոր լիցենզիայի պայմանների օրինակելի ձև, որը կփոխարինի ներկայիս ներկրման և արտահանման լիցենզիաների պայմանների օրինակելի ձևին: Լիցենզիայի պայմանների նոր օրինակելի ձևով պետք է ամրագրվեն Թրեյդերների՝ չկարգավորվող (ազատ) գներով էլեկտրաէներգետիկական մեծածախ շուկայի մասնակիցներից և ինքնավար էներգաարտադրողներից էլեկտրական էներգիա գնելու, էլեկտրական էներգիա ներկրելու, մեծածախ շուկայում այն վաճառելու և արտահանելու իրավունքը, ինչպես նաև գնված էլեկտրական էներգիայի դիմաց ժամանակին վճարելու (ներառյալ վճարման երաշխիքներն ապահովելու) պարտավորությունները.
- 2) մշակել Երաշխավորված մատակարարին տրամադրվելիք նոր լիցենզիայի պայմաններ և 7 տարի ժամկետով տրամադրել Բաշխողին: Երաշխավորված մատակարարն իր ծառայությունները կմատուցի Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում, այսինքն՝ շուկայի նոր կառուցվածքին անցնելուց հետո Հայաստանի Հանրապետությունում կլինի միայն մեկ նման կազմակերպություն: Տվյալ ժամկետի ավարտից հետո Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն իր կողմից հաստատված ծրագրի շրջանակում կորոշի, թե ինչպես ապահովել Երաշխավորված մատակարարի ինստիտուտի հետագա զարգացումը՝ մատակարարման և բաշխման գործառնությունների ամբողջական

տարանջատում ապահովելու նպատակով: Երաշխավորված մատակարարը պարտավոր կլինի իր լիցենզիայի շրջանակում էլեկտրական էներգիայի մատակարարման ծառայություն մատուցել բոլոր այն սպառողներին, որոնք չեն օգտվում այլ մատակարարի ծառայությունից կամ որոնց ընտրած մատակարարը էլեկտրական էներգիայի մատակարարում չի իրականացնում՝ սպառողից անկախ պատճառներով: Երաշխավորված մատակարարն իրավունք կունենա էլեկտրական էներգիա (հզորություն) գնել մեծածախ շուկայում և ինքնավար էներգաարտադրողից, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև այն ներկրել և ավելցուկը վաճառել մեծածախ շուկայի մասնակիցներին:

- 3) մշակել Մատակարարներին տրամադրվելիք լիցենզիայի պայմանների օրինակելի ձև՝ մանրածախ շուկա նոր մուտք գործող մատակարարների համար: Լիցենզիայի պայմանների նոր օրինակելի ձևում պետք է ամրագրվի Մատակարարների՝ մեծածախ շուկայից և ինքնավար էներգաարտադրողից էլեկտրական էներգիա (հզորություն) գնելու կամ ներկրելու և այն իր հետ համապատասխան պայմանագրեր կնքած սպառողներին մատակարարելու իրավունքը, ինչպես նաև շուկայում գնված էլեկտրական էներգիայի դիմաց ժամանակին վճարելու (ներառյալ վճարման երաշխիքներն ապահովելու) վերջինիս պարտավորությունը:
- 4) փոփոխություններ կատարել գործող լիցենզիաներում՝ դրանք «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու նպատակով: Նախ, վերանայման կարիք կունենա Բաշխողի լիցենզիան՝ էլեկտրական էներգիայի մատակարարմանն առնչվող վերջինիս դրույթներն ուժը կորցրած ճանաչելու և համապատասխանորեն Երաշխավորված մատակարարի լիցենզիայի պայմաններում դրանք արտացոլելու, ինչպես նաև բաշխման ցանցին ոչ խտրական մուտքի իրավունքի ապահովման նպատակով: Բացի այդ, վերանայման կարիք կունենան էլեկտրական էներգիայի արտադրության ներկայիս լիցենզիաները՝ դրանցում ամրագրված իրավունքների ու պարտականությունների համապատասխանությունը «Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի փետրվարի 7-ի ՀՕ-100-Ն օրենքի պահանջներին ապահովելու նպատակով:

- 5) վերանայել էներգետիկայի բնագավառում գործունեության լիցենզավորման գործող կարգը՝ ուժը կորցրած ճանաչելու արտահանման և ներկրման լիցենզիաների տրամադրմանն առնչվող ընթացակարգերը, ինչպես նաև սահմանելու նոր ընթացակարգեր Երաշխավորված մատակարարին, Մատակարարներին և Թրեյդերներին գործունեության լիցենզավորման գործընթացի կանոնակարգման նպատակով:

VII. ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

32. Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքի և էլեկտրական էներգիայի առևտրի նոր մեխանիզմների ներդրման արդյունքում ակնկալվում է բարելավել էլեկտրաէներգետիկական շուկայի կառուցվածքը՝ հստակեցնելով էլեկտրաէներգետիկական շուկայի մասնակիցներին և նրանց գործունեության պայմանները, շուկայի հիմնական սեզմենտները, նոր պայմաններում սակագնային կարգավորման մոդելը, էլեկտրական էներգիայի մանրածախ ու մեծածախ շուկաներում մասնակցող անձանց փոխհարաբերությունները կանոնակարգող իրավական դաշտը՝ ներառյալ պատասխանատվության նոր գործիքակազմն ու մեխանիզմները: Նոր մասնակիցների համար կստեղծվի հնարավարություն՝ մուտք գործել էլեկտրաէներգետիկական շուկա, սպառողների համար՝ ընտրել էլեկտրական էներգիայի մատակարար, ինչպես նաև կլիթանվի այլ երկրների հետ էլեկտրական էներգիայի առևտուրը:

VIII. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ

33. Հայեցակարգի ներդրումը լրացուցիչ բյուջետային ծախսեր չի պահանջում: Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի նոր կառուցվածքի և էլեկտրական էներգիայի առևտրի մեխանիզմների իրագործմանն ուղղված միջոցառումների իրականացման ֆինանսական խնդիրների լուծման համար պետք է ներգրավվեն էներգետիկայի բնագավառի հետ առնչություն ունեցող պետական մարմինները, միջազգային դոնոր կազմակերպությունները, խորհրդատվական ընկերությունները և տնտեսվարող սուբյեկտները:

34. Մինևույն ժամանակ, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Միջազգային զարգացման գործակալությունը հայտնել է իր պատրաստակամությունը՝ Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օր-առաջ շուկայի կազմակերպման համար իր

կողմից իրականացվող ծրագրերի շրջանակում համապատասխան ծրագրային փաթեթ ձևաբերելու և խորհրդատվություն տրամադրելու հարցում:

IX. ԱՄՓՈՓ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

35. Սույն հայեցակարգով սահմանված միջոցառումների իրականացման արդյունքում ակնկալվում է Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական շուկայի ամբողջովին կարգավորվող կառուցվածքից աստիճանաբար անցում շուկայի ազատականացված կառուցվածքի՝ ներդնելով մրցակցային շուկայի բաղադրիչներ, որը միտված է ապահովելու նոր մասնակիցների մուտքը էլեկտրաէներգետիկական շուկա և հնարավորություն ընձեռելու սպառողներին էլեկտրական էներգիայի մատակարարի ընտրության հարցում, ինչպես նաև խթանելու այլ երկրների հետ էլեկտրական էներգիայի առևտուրը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՅԻ ՆՈՐ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Հավելված

Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2018 թվականի հուլիսի 18-ի № 289Լ որոշմամբ հաստատված հայեցակարգի

